

YDINAINESANALYYSIT SEKSUAALITERVEYTEEN LIITTYVISTÄ SISÄLLÖISTÄ
LUKION TERVEYSTIEDON KOLMELLE KURSSILLE

Sivulaudatur-tutkielma
Terveyskasvatus
Jenni Koskinen
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2010

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta

JENNI KOSKINEN Ydinainesanalyysit seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä lukion terveystiedon kolmelle kurssille

Sivulaudatur-tutkielma, 69s., 2 liites.
Terveyskasvatus
Toukokuu 2010
Ohjaajat: THM Maija Kaisla ja LitT Jorma Tynjälä

Seksuaalisuudesta puhuminen koetaan monissa kodeissa vaikeaksi, joten koulun rooli nuorten seksuaalikasvatuksen toteuttajana on merkittävä. Hyvät mahdollisuudet tähän antaa terveystieto-oppiaine. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli laatia ydinainesanalyysi selkeyttämään seksuaalikasvatuksen toteuttamista lukion terveystiedossa. Ensin selvitin, millaisia seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä lukion eri oppiaineissa käsitellään ja millaisia seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä olisi tärkeä käsitellä erityisesti lukion terveystiedon kursseilla.

Kirjallisuuskatsauksessa selvitän ensin seksuaalisuuteen liittyviä käsitteitä. Tämän jälkeen tarkastelen nuorten seksuaalista kehitystä ja käyttäytymistä sekä lukioikäisten nuorten elämänvaihetta. Lisäksi tarkastelen seksuaalikasvatusta osana terveyden edistämistä sekä osana koulumaailmaa, lukio-opintoja ja terveystieto-oppiainetta.

Kartoittaakseni lukiolaisten saamaa seksuaalikasvatusta, lähetin yhden Turun alueella toimivan lukion kaikille opettajille sähköpostitse kyselyn koskien heidän oppiaineissaan toteuttamaansa seksuaalikasvatusta. Lisäksi tutkin valtakunnallista ja koulukohtaista opetussuunnitelmaa. Kyselyn, opetussuunnitelmien, aikaisempien tutkimusten ja oman työkokemukseni sekä seksuaaliterveyden asiantuntijan haastattelun perusteella pyrin selvittämään, mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä nuorten lukio-opinnoissa olisi tärkeä käsitellä. Näiden tietojen pohjalta laadin ydinainesanalyysit seksuaalikasvatuksen toteuttamiseksi lukion terveystiedon kolmelle kurssille.

Kyselyn tulosten mukaan eri oppiaineiden opettajat käsitelivät seksuaalisuusaiheita opetuksessaan varsin vaihtelevasti. Tavallisimmin opettajat olivat keskustelleet aiheesta omaan oppiaineeseen sopivasta näkökulmasta. Opettajat kokivat opettavien ryhmien vaikuttavan merkittävästi keskustelujen määrään ja syvyyteen. Seksuaaliterveyden asiantuntija tiivisti omien kokemustensa pohjalta lukiolaisten seksuaalikasvatuksen tarpeet kolmeen kokonaisuuteen: oman muuttuvan seksuaalisuuden sekä parisuhteen ja seksielämän laadukkuuden pohtimisen.

Laatimissani ydinainesanalyyseissä pohditaan ja syvennetään omaa seksuaalisuutta sekä käsitellään seksuaalioikeuksia, turvallista seksiä, seksuaaliterveyspalveluita, seurustelua, seksuaalista kehitystä, parisuhteen laadukkuutta, perheen perustamista, seksuaalista väkivaltaa, seksuaalisuuden historiaa, seksuaaliterveyteen liittyviä tutkimuksia ja seksielämän laadukkuutta.

Nuoret ovat kiinnostuneita seksuaalisuudesta ja ansaitsevat monipuolista ja jatkuvaa seksuaalikasvatusta. Tämä edellyttää kiinteää yhteistyötä eri aineiden opettajien välillä. Yhteistyön myötä samojen asioiden päällekkäisopetusta eri oppiaineissa voidaan vähentää ja helpottaa muun muassa terveystiedon laajan oppimäärän läpikäymistä. Tietojen opettaminen luo pohjaa myös taitojen kartuttamiseen ja asenteisiin vaikuttamiseen.

Avainsanat: seksuaalikasvatus, nuoret, lukion terveystieto, ydinainesanalyysi

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO.....	4
2 NUORET JA SEKSUAALISUUS.....	6
2.1 Seksuaalisuus ja siihen liittyviä käsitteitä.....	6
2.2 Seksuaalinen kehitys nuoruudessa.....	9
2.3 Nuorten seksuaalinen käyttäytyminen ja seksuaaliterveystiedot.....	12
3 SEKSUAALIKASVATUS ERI AREENOILLA.....	16
3.1 Seksuaalikasvatus osana terveyden edistämistä.....	16
3.2 Seksuaalikasvatus koulumaailmassa	18
3.3 Seksuaalikasvatus lukion opetussuunnitelmassa ja terveystieto-oppiaineessa	20
4 YDINAINESANALYYSI.....	25
4.1 Ydinainesanalyysin tarkoitus ja rakenne.....	25
4.2 Ydinainesanalyysin soveltuvuus terveystietoon ja seksuaalikasvatukseen.....	26
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT.....	29
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30
6.1 Tutkimusmenetelmän valinta.....	30
6.2 Aineiston keruu.....	31
6.3 Aineiston analysointi.....	33
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	35
7.1 Kyselyn antia: seksuaaliterveyteen liittyvät sisällöt lukion eri oppiaineissa.....	35
7.2 Haastattelun antia: seksuaaliterveyteen liittyvät tärkeät sisällöt nuorten lukiokoulutuksessa.....	38
7.3 Ydinainesanalyysit seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä lukion terveystiedon kursseille....	43
8 POHDINTA.....	54
8.1 Tutkimustyön pohdintaa.....	54
8.2 Luotettavuuden arviointia.....	55
8.3 Tutkimuksen tulosten pohdintaa.....	57
8.4 Ehdotuksia jatkotutkimusaiheiksi.....	61
9 LÄHTEET	63
LIITTEET.....	70
Liite 1: Sähköpostiviesti opettajille.....	70
Liite 2: Teemahaastattelun runko.....	71
..	

JOHDANTO

Suomalaisessa kulttuurissa seksuaalisuus on merkittävästi vapautunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana; sitä näkyy mainoksissa, lehtien sivuilla, televisiossa, internetissä. Seksi ja alastomuus ovat entistä luonnollisempia asioita. Seksuaaliasiat koetaan merkittävänä osana ihmisen terveyttä ja hyvinvointia (Kontula 2006, 29 – 37.) Vapautumisesta huolimatta seksuaalisuudesta keskusteleminen koetaan silti hankalaksi ja kiusalliseksi vanhempien ja lasten välillä (Kontula 2008, 110 – 111). Vanhemmat saattavat kokea puutteita omassa seksuaalisuudessaan tai nuorten ymmärtämisen tiedon välittämisessä. Tämä on ymmärrettävää, sillä monikaan aikuinen ei varmasti ole itse saanut jatkuvaa, riittävää ja asiallista, ikään sovitettua seksuaalikasvatusta (Cacciatore 2006a, 205).

Nuoruudessa kehossa tapahtuu merkittäviä muutoksia. Tällöin seksuaalisuus koetaan erittäin keskeiseksi osaksi elämää, mikä kasvattaa myös tiedonjanoa. (Juvakka & Kalkkinen 1998, 37 – 38.) Kontulan (2008, 110 – 111) mukaan kolmasosa nuorista aikuisista on kokenut kotinsa salailevaksi seksuaalisuuden suhteen. Nuori etsii tarvitsemansa tiedon seksifilmeistä, internetistä tai vanhemmilta kavereilta, jos sitä ei muualta ole saanut. Media luo harhakuvia lapsen nopeasta aikuistumisesta, mikä johtaa siihen, että lapset saavat tietää seksistä liian paljon liian varhain. Lapset ja nuoret ansaitsisivat rauhan kehittyä omaan tahtiinsa. (Kinnunen 2001, 82 – 93, 106 – 107.)

Koulun rooli seksuaalikasvatuksen toteuttajana on merkittävä. Vuonna 1970 kouluopetukseen otettiin mukaan ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus ja 1990-luvun alussa suomalaisten nuorten seksuaaliterveys oli huippuluokkaa. Lamavuosien myötä kouluterveydenhuolto ja ehkäisevää toimintaa supistettiin, perhekasvatus ja kansalaistaito-oppiaine poistettiin. Myös perhemallit ja sitä kautta nuorten kasvuympäristö ovat kokeneet muutoksia. Kun raskaudenkaskeytysten määrä nousi ja nuorten sukupuolitautilartunnat, erityisesti klamydiatulehdukset yleistyivät, alettiin suunnitelmallista seksuaalikasvatusta kaivata takaisin kouluihin. (Cacciatore 2006a, 217 – 218; Liinamo 2005a, 30.)

Tänä päivänä terveystieto-oppiaine antaa hyvät mahdollisuudet seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Se otettiin 2000-luvun alkupuolella mukaan niin peruskoulun ja lukion kuin ammatillistenkin oppilaitosten opetussuunnitelmiin. Lukiossa terveystiedon on keväästä 2007 asti voinut kirjoittaa myös osana ylioppilastutkinnon reaalikoetta (Liinamo 2005a, 30; Peltonen 2005,

46). Lukion terveystiedon opettaja saattaa kokea epävarmuutta lukio-opiskelijoille annettavan seksuaalikasvatuksen sisällöistä. Valtakunnallinen opetussuunnitelma antaa väljät kehykset opetukselle ja monet seksuaalikasvatusoppaat ja -koulutukset on suunnattu yläkouluikäisten opettajille. Lukiossa peruskoulun oppeja tulisi laajentaa ja syventää, mutta miten pitkälle opetuksessa tulisi edetä ja mitä pitäisi painottaa? Tutkimukseni avulla pyrin selvittämään, mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä lukion eri oppiaineiden opettajat opetuksessaan käsittelevät ja mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä nuorten lukiokoulutuksessa, erityisesti terveystiedon kursseilla tulisi käsitellä.

2 NUORET JA SEKSUAALISUUS

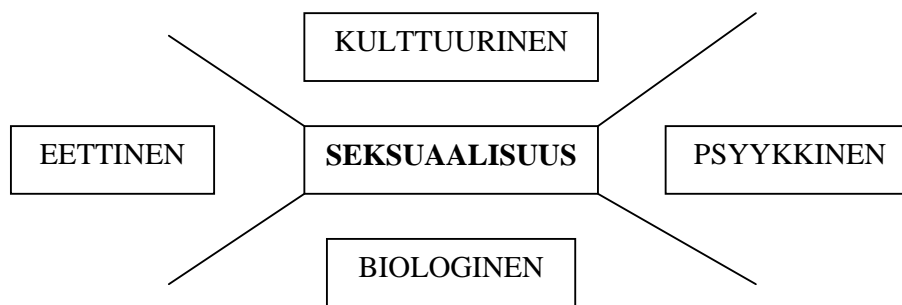
Tässä luvussa tutustutaan tutkimuksen kohderyhmään eli lukioikäisiin nuoriin. Selvitän, millaista elämänvaihetta he elävät ja mitä asioita he pitävät elämässään tärkeinä. Tuon myös esiin nuorten seksuaalisen kehityksen pääpiirteitä. Lisäksi hahmotan nuorten seksuaalista käyttäytymistä; miten he esimerkiksi pystyvät puhumaan seksuaalisuusasioistaan ja miten he suojautuvat ei-toivotulta raskaudelta ja sukupuolitaudeilta. Ensin kuitenkin avaan seksuaalisuutta ja siihen liittyviä käsitteitä.

2.1 Seksuaalisuus ja siihen liittyviä käsitteitä

Seksuaalisuus on ihmisen ominaisuus ja positiivinen voimavara, jonka myötä voi kokea läheisyyttä ja hellyyttä sekä tuntea itsensä arvokkaaksi. Seksuaalisuus kuuluu ihmisyyteen koko elämänkaaren ajan reagoiden herkästi kehon ja elämäntilanteiden muutoksiin. Se on äärimmäisen henkilökohtaista ja kukin onkin seksuaalinen omalla tavallaan. (Cacciatore 2005, 150; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 10 – 11.) Seksuaalisuus on vastavuoroista, sillä siihen kuuluu sekä kyky rakastaa että halu olla rakastettu. Sen kautta voi antaa ja saada hyvänolon tunnetta. (Brandt, Korteniemi-Poikela, Cacciatore & Huovinen 2009, 171.)

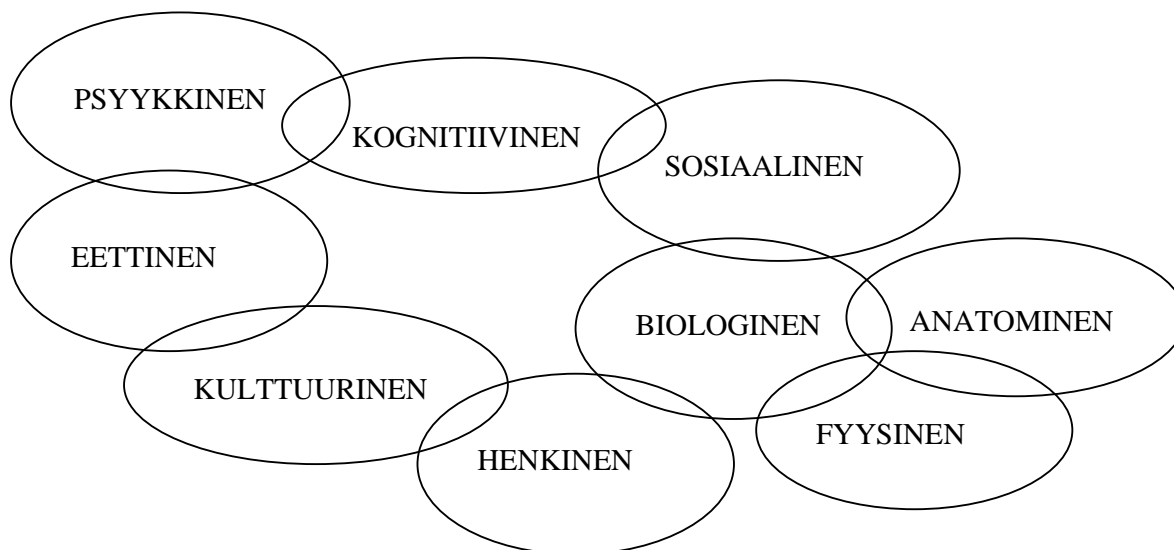
Seksuaalisuutta voidaan kuvata myös mystiseksi vastakohtien käsitteeksi, sillä sen kautta koetaan samaan aikaan identiteettikriisejä ja kipuja kuin itsevarmuutta ja tyydytystäkin (Weeks 1985, 3). Seksuaalisuus onkin laaja ja monitahoinen käsite, jota voi tarkastella eri näkökulmista. Seuraavaksi esittelen kaksi toisiaan tukevaa mallia seksuaalisuuden ulottuvuuksista.

Greenbergin (1993, 3 - 6) mukaan seksuaalisuudella on ainakin neljä ulottuvuutta (Kuvio 1). Biologinen ulottuvuus sisältää kehon fyysisen olemuksen, kasvun ja kehityksen sekä lisääntymiseen liittyvät toiminnot. Psykkinen ulottuvuus käsittää tunteet ja ajatukset sekä minäkuvan. Moraaliset pohdinnat, arvot ja uskonto kuuluvat eettiseen ulottuvuuteen. Läheiset ihmiset, koulu- tai työympäristö, yhteiskunnan lait ja media ovat esimerkkejä kulttuurisesta ulottuvuudesta.

Kuvio 1. Seksuaalisuuden ulottuvuudet (Greenberg 1993, 5).

Bildjuschkin ja Ruuhilahti (2008, 12 – 13) esittelevät hienojakoisemman mallin. Siinä seksuaalisuudesta on eroteltavissa sosiaalinen eli ihmissuhteet käsittävä näkökulma, kognitiivinen eli opitut ja muistetut asiat sisältävä näkökulma sekä henkinen näkökulma, joka sisältää kyvyn luottaa toiseen ihmiseen ja uskalluksen heittäytyä tunteidensa vietäväksi. Lisäksi ihmisen toimintoihin keskittyvän biologisen ulottuvuuden ohella voidaan nähdä myös kehon ulkomuotoa esittelevä fyysinen ja kehon osiin perustuva anatominen ulottuvuus (Kuvio 2).

Kuvio 2. Seksuaalisuuden ulottuvuudet (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 13).

Seksi on mielihyvän saamista oman seksuaalisuutensa toteuttamisesta. Se on usein sosiaalista ja vuorovaikutuksellista kahden tai useamman ihmisen välistä toimintaa, mutta seksuaalista mielihyvää voi saada myös yksin esimerkiksi fantasioiden tai itsetyydytyksen muodossa. (Cacciatore 2005, 150; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 10 – 13, 17.) Seksiä voi harrastaa monella eri tavalla ja monesta eri syystä. Sen avulla voidaan esimerkiksi osoittaa tunteita, vahvistaa identiteettiä, käyttää valtaa ja punnita arvoja. Seksillä onkin eri uskonnoissa eri tehtäviä ja tarkoituksia. (Weeks 1985, 5; Bildjuschkin & Malmberg 2002, 28 – 32.) Seksin biologisen perustan käynnistää hormonit, jotka vauhdittavat fyysistä kypsymistä. Tämän myötä seksielämään tulevat mukaan tunteet ja vastuu. (Kinnunen 2001, 127 – 128.) Tänä päivänä seksikyyden käsite on levinnyt uudenlaisiin yhteyksiin. Sitä käytetään esimerkiksi kaupallisiin tarkoituksiin lisäämään erilaisten tuotteiden myyntiä. (Palo & Palo 2004, 293.)

Seksuaaliterveys on terveyden yksi osatekijä (Bildjuschkin & Malmberg 2002, 6). Maailman Terveysjärjestön WHO:n mukaan seksuaaliterveyteen kuuluu osapuolia tyydyttävistä seksuaalisista suhteista nauttiminen, seksuaalisen hyväksikäytön ja ahdistelun välttäminen, sukupuolitaudeilta suojautuminen ja raskauksien suunnittelun onnistuminen (Kontula & Meriläinen 2007, 11). WHO kuvaa seksuaaliterveyttä seksuaalisuuteen liittyvänä fyysisenä, emotionaalisena, psyykkisenä ja sosiaalisena hyvinvoinnin tilana, johon sisältyy yksilön kyky ilmaista itseään sekä huolehtia itsestään ja muista sekä kulttuurillisista arvoista. Lisäksi seksuaaliterveys on tautien ja vajaatoimintojen poissaoloa. (Cowie, Boardman, Dawkins & Dawn 2004, 109.)

Cacciatoren (2006a, 205 – 206) mukaan seksuaaliterveys käsittää seksuaaliseen kehitykseen, sukupuolielämään ja sukupuolielimiin liittyviä asioita. Hän huomauttaa, että varhaismurrosiässä nuori oppii monia uusia seksuaaliterveyden taitoja, kuten hoitamaan finnejä, käyttämään deodoranttia, huolehtimaan hygieniastaan muun muassa kuukautisten aikana ja tunnistamaan erektiot sekä siemensyöksyt. Seksuaaliterveyttä voidaan väestötasolla mitata muun muassa teiniraskauksien, raskaudenkeskeytysten, sukupuolitauditartuntojen ja seksuaalisten väkivaltatapauksien lukumäärillä (Ilmonen & Nissinen 2006, 451). **Lisääntymisterveys** on 1980-luvulla käyttöön otettu termi, joka painottaa perhesuunnittelun tärkeyttä ja lisää naisten ja lasten arvoa. Nykyään käytetään kuitenkin mieluummin käsitettä seksuaaliterveys tai **seksuaali- ja lisääntymisterveys**. (Ilmonen & Nissinen 2006, 439; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 15 – 16.)

Seksuaalinen hyvinvointi on seksuaaliterveyttä laajempi käsite. Yksilötasolla sillä tarkoitetaan seksuaalisuuden tunnistamista, kokemista, toteuttamista ja kehittämistä itseä tyydyttävällä tavalla.

Seksuaalinen hyvinvointi on ihmisen perusoikeus. Siihen kuuluu myös muiden seksuaalisuuksien moninaisuuden tunnustaminen. Laajemmasta näkökulmasta katsottuna seksuaalista hyvinvointia ohjaa muun muassa sosiaalinen verkosto ja sen asenneilmapiiri sekä yhteiskunnan kulttuuri ja julkinen tiedottaminen. (Ilmonen & Nissinen 2006, 446; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 16.)

Seksuaalisen mielihyvän kokeminen on osa seksuaalista hyvinvointia. Seksuaalista mielihyvää voi kokea eri aistimuksien, reaktioiden ja toimintojen muodossa fyysisen, psyykkisen tai spirituaalisen kanavan kautta. Se koostuu seksuaalisista virikkeistä, aistimuksista, reaktioista ja toiminnoista. Mielihyvän kokemukset, joihin liittyy läheisesti eroottinen jännite ja laukeaminen, ovat **seksuaalista nautintoa**. (Ilmonen & Nissinen 2006, 447).

Seksuaalioikeudet kuuluvat ihmisen perusoikeuksiin. Niiden mukaan yksilöllä on muun muassa oikeus toteuttaa omaa seksuaalisuuttansa sekä saada seksuaaliterveyttä tukevia palveluita. Nuorille on laadittu omat seksuaalioikeudet, joissa korostuvat nuoren oikeus olla oma itsensä ja tehdä päätöksiä omaan seksuaalisuuteensa liittyen. Lisäksi nuorella on oikeus saada ymmärrettävässä muodossa olevaa tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista sekä luottamuksellista seksuaaliterveydenhuoltoa. (Ihmisoikeudet.net 2010.)

2.2 Seksuaalinen kehitys nuoruudessa

Ihminen on seksuaalinen olento jo heti syntyessään. Seksuaalisuus on eri ikäkausina kovin erilaista, vaikka yksilö tavoitteleekin samoja asioita; oman kehon mielihyvää ja ihmissuhteissa lähentymistä, hellyyttä sekä turvallisuutta. Herkkää seksuaalisuutta saattaa uhata muun muassa tietotulva, joka voi kasata nuorelle paineita olla median ihanneihmisen kaltainen, jolla on onnellinen ja vilkas seksielämä. Tällöin voi esiintyä turhaa halua päästä eroon neitsyydestä tai poikuudesta liian aikaisin. (Juvakka & Kalkkinen 1998, 37 – 38; Cacciatore 2006a, 205.) Nuoren tulee saada kasvaa rauhassa ja kokea yksityisyyttä sopeutuakseen muuttuvaan kehoonsa (Kinnunen 2001, 102 – 103). Rauhallista kasvua ja seksuaalisuuden rakentamista tukevat hyvä itsetunto, myönteiset kokemukset kehostaan ja ylpeys omasta sukupuolestaan, joita muiden antamat kehut ja kannustukset vahvistavat (Brandt ym. 2009, 178).

Seksuaalinen kehitys tapahtuu yksilöllisessä tahdissa portaittain, yhdessä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen kanssa. Nuorten seksuaalisuuden piirteitä ovat oman kehon ihmetteleminen,

keskeneräisyyden kokeminen, tietojen kokoaminen ja halu hankkia jaetun seksuaalisuuden kokemuksia. Lisäksi mielihyvän, nautinnon, pettymyksen ja epätietoisuuden tunteet ovat ajankohtaisia. (Cacciatore 2006a, 205.) Nuorille on erityisen tärkeää tietää, että he ovat toisten silmissä normaaleja. Muutosten myllerryksessä he etsivät jotain jatkuvuutta ja samanlaisuutta. Nuori haluaa olla uskottava ja luotettava, mutta hän pelkää niistä koituvaa vastuuta. (Erikson 1994, 128 – 133.)

Varhaisnuoruuden kokeiluja

Nuoren ihmisen elämä tähtää kehityksen ja taantumuksen kautta autonomian hankkimiseen. Varhaisnuoruudessa (ikävuodet 12 – 14) fyysinen kehittyminen on kiivaimmillaan ja ruumiin muutokset aiheuttavat levottomuutta ja ärtyneisyyttä. (Aalberg & Siimes 2007, 67 – 69.) Nuori pohtii erityisesti omaa yksilöllisyyttään ja testaa sitä esimerkiksi hätkähdyttävillä asuilla ja vahvoilla meikeillä. Hän muodostaa myös käsityksen oman yhteisönsä seksuaalikulttuurista tekemällä kokeiluja, miten missäkin iässä ja tilanteessa on sopivaa käyttäytyä. Seksuaalisuus kiinnostaa nuorta entistä enemmän, joten hänen olisi tärkeä saada siitä myös luotettavaa tietoa. (Cacciatore 2006a, 205 – 206.)

Nuoret imevät itseensä vaikutteita ja vastaanottavat monia viestejä seksuaalisten tunteiden hallitsemisesta, kokemisesta ja ilmaisemisesta kulttuurin kautta. Lehdet, rakkausnovellit, televisio ja internet toistavat usein historiallisia käsityksiä siitä, että naisen ”kuuluu” olla seksuaalisesti passiivinen ja miehellä ”kuuluu” olla kontrolloimatonta halua. Aikuisen tehtävä on oikaista näitä käsityksiä. Valitettavasti hänen puheensa on usein syyllistävää moralismia ja tautiuhkailua. Tämä saattaa aiheuttaa varsinkin tytöille ristiriitaa, kun seksuaalinen uteliaisuus ajaa heitä konfliktiin ”hyvän” tytön identiteetin säilyttämisen kanssa. (Kontula 2008, 122 – 124.)

Itsenäistyvä lukiolainen

Tämän tutkimuksen kohderyhmä on lukiolaiset, jotka ovat noin 17 – 20-vuotiaita nuoria. He suorittavat lukio-opintonsa keskimäärin kolmessa vuodessa. Hieman yli puolet lukio-opiskelijoista on naispuolisia (Tilastokeskus 2009). Lukiolaisilla on elettyään paitsi opiskeluelämä, myös nuoruus. Lisäksi moni nuori muuttaa omaan kotiin ja toimeen tuleminen vaatii työssä käymistä. Lukioiässä nuoret saavat kokonaiskuvan terveyteen yhteydessä olevista tekijöistä, joten he ymmärtävät elämänlaadun ja terveyden ylläpitämisen ja edistämisen olevan tärkeää myös tulevaisuudessa. (Korhonen, Kopra, Tuominen & Wahlroos 2002, 32.)

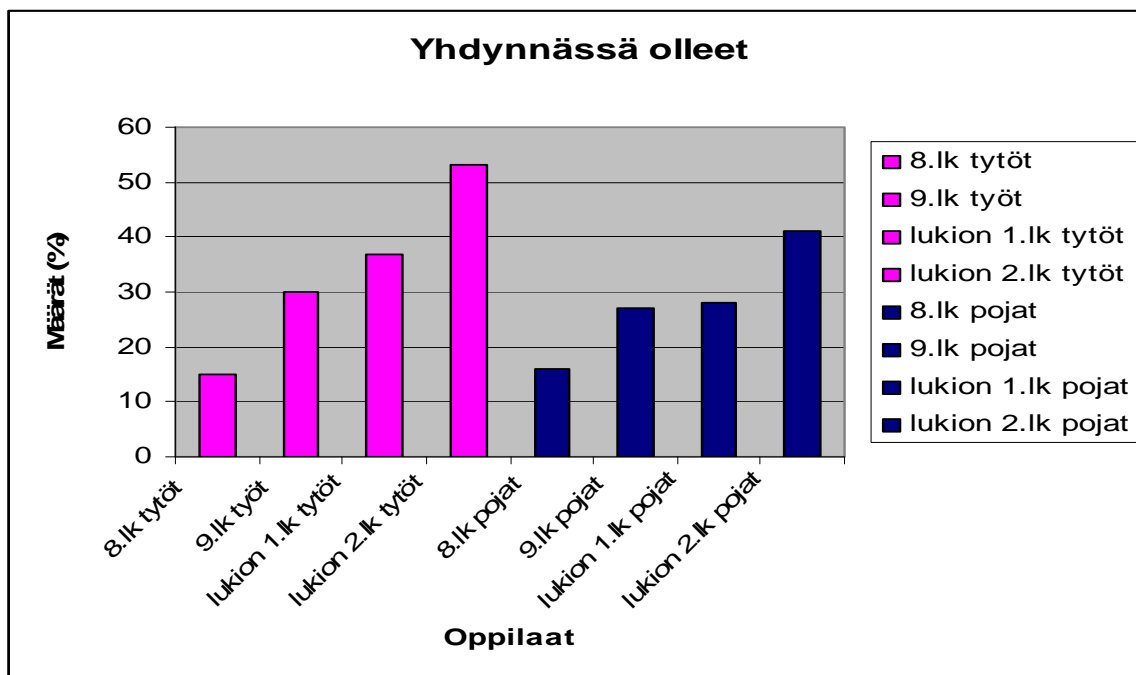
Lukiolainen elää varsinaisen nuoruuden (ikävuodet 15 – 17) ja jälkinuoruuden (ikävuodet 18 – 22) aikaa. Hän sopeutuu vähitellen muuttuneeseen ruumiiseensa, mutta kaipaa edelleen vahvasti muiden hyväksyntää. Nuori kokee usein oman naiseutensa ja mieheydensä epävarmaksi, minkä johdosta hän saattaa tehdä sekä hetero- että homoseksuaalisia kokeiluja oman seksuaalisuutensa löytämiseksi. (Aalberg & Siimes 2007, 69 – 71.)

Lukioikäinen nuori itsenäistyy vanhemmista, mutta tarvitsee vastoinkäymisten kohtaamisessa vielä turvallisen aikuisen tukea. Muutoin nuori tukeutuu yhä enemmän ikätovereihinsa. Hänen tunteensa, harkintansa ja biologiset vaistonsa alkavat muodostua hallittavaksi kokonaisuudeksi. Persoonallisuus rakentuu ja oma seksuaalinen identiteetti vahvistuu. Sitä mukaa, kun nuoren tiedot karttuvat, seksuaaliset halut vahvistuvat ja pelot väistyvät. Nuorelle kertyy seurustelukokemuksia, joiden myötä yhdynnit saattavat tulla ajankohtaisiksi. Tytöt ovat ensimmäisessä yhdynnässään keskimäärin 17-vuotiaina ja pojat 18 vuoden iässä. Nuori kiinnostuu tulevaisuudesta ja oman elämänsä suunnittelusta. (Cacciatore 2006a, 208; 2006b, 429.) Toisaalta nuori saattaa myös suojaautua seksuaalisia haluja ja muiden kiinnostusta vastaan askeettisilla elämäntavoilla ja viehätysvoimaansa vähentämällä (Aalberg & Siimes 2007, 89). Vakituisen seurustelun nuoret aloittavat keskimäärin 16 – 17 vuoden iässä (Kontula 2008, 112 – 113).

Jälkinuoruudessa oman itsensä kokonaisuus jäsentyy ja vanhempia ihmisiä kohdataan tasavertaisesti. Itsekeskeisyys vaihtuu empaattiseen ajatteluun; nuori pystyy huomioimaan muita ja tekemään kompromisseja. Näin vakavammat seurustelusuhteet mahdollistuvat. Nuori ajattelee itsensä yhteiskunnan jäseneksi ja kantaa osaltaan vastuuta. Myös nuoren ammatillinen päämäärä alkaa vakiintua. Kavereiden valintaan vaikuttaa usein jokin yhteinen ideologia tai harrastus. (Aalberg & Siimes 2007, 69 – 71.)

2.3 Nuorten seksuaalikäyttäytyminen ja seksuaaliterveystiedot

Lukioikäisten nuorten seksuaalikäyttäytymistä ja seksuaaliterveystietoja esitellessäni, huomioin jonkun verran vastaavia tietoja myös yläkouluikäisten nuorten osalta. Näin nuoren ja hänen toimintansa kehittymisestä on helpompi rakentaa kokonaiskuva. Kontulan (2008, 112 – 114) mukaan lukioikäisten elämänvaiheessa melko hallitsevassa osassa on seurustelu. Se aloitetaan yleensä 16 – 17 vuoden iässä ja se toimii eräänlaisena porttina yhdyntöihin. Viimeisimmän kouluterveyskyselyn (2009a) tuloksista selviää, että noin 40 % lukiolaisista on ollut yhdynnässä. Iän karttuessa luvuissa tapahtuu merkittävää lisäystä, erityisesti lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoiden välillä (Kuvio 3).

Kuvio 3. Nuorten seksuaalinen aktiivisuus yhdyntöjen määrässä mitattuna (Kouluterveyskysely 2009a).

Yhdyntöjen määrä ei yksistään mittaa nuorten seksuaalista aktiivisuutta, sillä Kontulan (2006, 29 – 35) mukaan yhdyntöjen määrä ei 2000-luvulla ole lisääntynyt, mutta seksuaalinen käyttäytyminen on monipuolistunut. Yhteiskunnan asenteiden vapautumisen myötä esimerkiksi itsetyydytystä harrastetaan entistä aktiivisemmin. Kouluterveyskyselyn (2009a) tulosten mukaan muun muassa kolme neljästä nuoresta on harrastanut suutlua ja yli puolet myös hyväilyä.

Nuorten seksuaaliterveystiedot

Nuorten seksuaaliterveystiedot ovat parantuneet 1990-luvun lopusta. Peruskoulussa tytöt hallitsevat seksuaaliterveystiedot paremmin kuin pojat, sillä tytöt saavat poikia enemmän tietoja nuorten- ja naistenlehdistä sekä kotoa kuukautisvalmennuksen yhteydessä. Tietotasoa nostaa myös hyvä koulumenestys ja selkeä tavoite lukiossa ja korkeakoulussa opiskelusta. Tutkimusten mukaan tiedon määrään vaikuttaa lisäksi varhainen kuukautisten tai siemensyöksyjen alkamisikä, varhaiset seksuaalikokemukset ja korkeampi vanhempien koulutus. Yläkoululaisilla paras osaaminen on ollut itsetyydytyksen, raskauden ja ehkäisyneuvonannin aihepiireissä. Kanssakäymiseen, sukupuolitauteihin ja sekä tyttöjen että poikien sukupuolielinten rakenteeseen liittyvät asiat ovat olleet heikoimmin tiedossa. (Kontula ym. 2001, 75 – 86; Liinamaa 2005b, 68 – 73; Kontula & Meriläinen 2007, 64.)

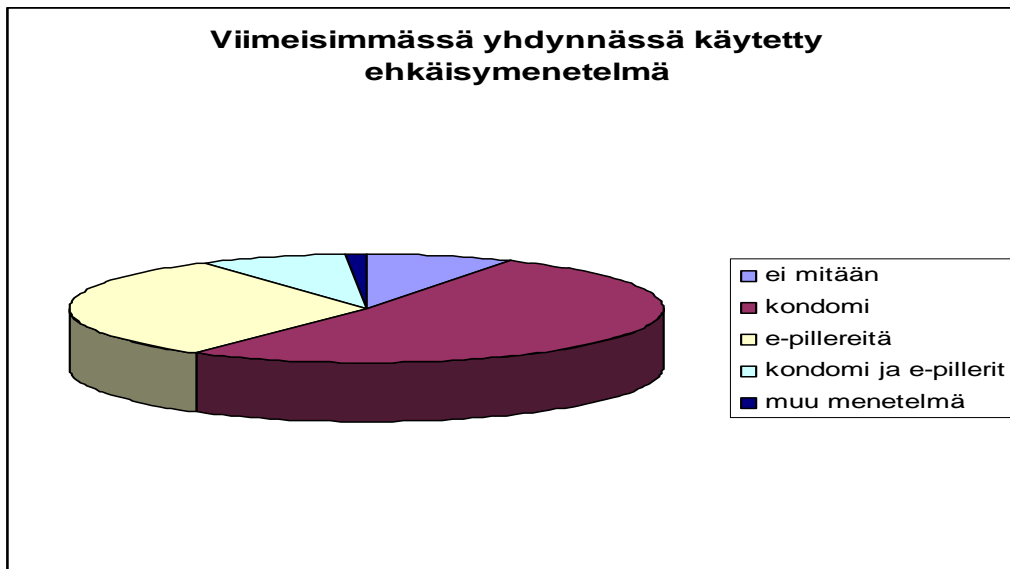
Kouluterveyskyselyn (2009b) tulosten mukaan lukiolaisten seksuaaliterveystiedot ovat yläkoululaisten tietoja paremmat. Erityisesti sukupuolitauteihin liittyvää tietämystä lukiolaisilla on huomattavasti yläkoululaisia enemmän. Silti neljännes lukiolaisista ei tiedä, voiko klamydiatulehdus aiheuttaa lapsettomuutta. Lisäksi vielä 14 % lukiolaisista uskoo, että nainen ei voi tulla raskaaksi ensimmäisellä yhdyntäkerralla ja 17 % lukion pojista ei tiedä, että tyttöjen kuukautisten alkaminen tarkoittaa sukukypsäksi tulemistä. Myös lukiossa tyttöjen seksuaaliterveystietämys on parempaa kuin poikien.

Lukiolaisten käsitykset seksuaalisuudesta ovat vaihtelevia. Järvisen (2007) mukaan nuoret kokevat seksuaalisuuden käsitteen määrittelyn vaikeaksi, eikä tyttöjen mielestä aiheutta käsitellä tarpeeksi koulussa. Seksuaalisuus koetaan osaksi ihmisen kokonaisuutta tai persoonallisuutta tai minäkuva, joka saadaan syntymässä ja joka vaihtelee iän mukaan. Siihen liittyy läheisesti pukeutuminen, käyttäytyminen, ulkonäkö, moraalit, mielihyvä, rakkaus ja seksi. (Järvinen 2007, 38 – 45.) Olen myös itse kysynyt lukiolaisilta oppitunnilla teettämäni lähtötasotestin muodossa, miten he määrittelevät seksuaalisuuden. Saamani vastaukset olivat samansuuntaisia Järvisen tutkimustulosten kanssa. Opiskelijoiden vastauksissa ilmenivät tärkeinä edellisten lisäksi minäkäsitys, seksuaalinen suuntautuminen ja kiinnostus toista ihmistä kohtaan sekä seksuaalisuuden fyysinen ja psyykinen näkökulma.

Oman kehon suojeleminen

Vaikka nuorten seksuaaliterveystiedot ovat kohentuneet, käytännön tasolla olisi vielä runsaasti parannettavaa. Kouluterveyskyselyn (2009a) tulosten mukaan 8 % lukiolaisista ei ollut käyttänyt

viimeisimmässä yhdynnässä mitään ehkäisyä ja kondomiakin vain puolet (Kuvio 4). Yläkoululaisista jopa viidennes on ollut viimeisimmässä yhdynnässä ilman ehkäisyä. Kansainvälisessä vertailussa suomalaiset 15-vuotiaat sijoittuvat Euroopan keskikastiin yhdyntätilastossa. Ehkäisytabletteja suomalaiset käyttävät keskimääräistä useammin, mutta kondomia selvästi keskimääräistä harvemmin. (Ross, Godeau & Dias 2004, 158; Currie ym. 2008, 143 – 153.) Suomessa sukupuolien välinen tasa-arvo näkyy myös ehkäisyssä, kun esimerkiksi kondomeja ostavat sekä tytöt että pojat (Kontula & Meriläinen 2007, 14).

Kuvio 4. Lukiolaisten ehkäisynkäyttö (Kouluterveyskysely 2009a).

Lukiolaiset kokevat kondomien hankinnan yleisesti helpoksi, samoin kuin sen käytön ehdottamisen tai vaatimisen yhdynnässä. Lisäksi lähes jokainen uskoo pystyvänsä kieltäytymään seksuaalikäyttäytymisestä, jota ei halua. Kuitenkin joka kymmenes lukioikäinen kokee kondomien hankinnan vähintään melko vaikeaksi. Lisäksi useampi kuin joka viides on ollut yhdynnässä ainakin jonkin verran humalassa, jolloin välinpitämättömyys muun muassa ehkäisyn käyttöä kohtaan lisääntyy. Lukiolaisista kolmasosa kokee ajanvaraamisen lääkärille tai terveydenhoitajalle seksuaaliterveyteen liittyvässä asiassa ainakin melko vaikeaksi ja joka kymmenes kokee avoimen keskustelun kumppaninsa kanssa vaikeaksi tai melko vaikeaksi. (Kouluterveyskysely 2009a.)

Nuorten sukupuolitautitartunnat ovat kupan ja tippurin osalta vähentyneet. Hiv ja aids –tilanne on Suomessa pohjoisen ja läntisen Euroopan parhaimpia. Klamydiatartuntojen määrä on sen sijaan lisääntynyt 1990-luvun puolivälistä alkaen ja tilanne on edelleen huolestuttava. Tartuntojen kasvu

on taittunut, mutta tartuntoja kirjataan silti vuosittain liki 14000. Erityisesti nuorten miesten oireettomuus edistää tartuntojen leviämistä. (Tartuntataudit Suomessa 2007, 24; Gissler 2009, 26 – 27.) Nuoret kokevat ensimmäiset yhdyntänsä keskimäärin täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Ensisynnyttäjien keskimääräinen ikä on noussut 28 vuoteen ja isäksi tullaan 30,5-vuotiaina, joten ensimmäisistä yhdynnöistä jälkikasvun saamiseen on pitkä. Tänä aikana on osattava huolehtia sekä sukupuoliteitse tarttuvien tautien että ei-toivottujen raskauden ehkäisystä. (Kontula 2008, 112 - 122.)

Jälkiehkäisyä on lukion tytöistä käyttänyt lähes joka viides (Kouluterveyskysely 2009a). Tämä ei välttämättä kerro ehkäisyn unohtamisen yleisyydestä, vaan ehkäisyn epäonnistumisesta. Huolestuttavampaa sen sijaan on havaita, että raskaudenkeskeytyksiä lukioikäisille alle 19-vuotiaille tehdään pari tuhatta vuosittain. 2000-luvun alkupuolella luvut ovat olleet vieläkin suurempia, mutta 1990-luvun alun lukemiin on silti paljon matkaa. (Stakes 2008, 1, 13.) Alle 18-vuotiaiden kohdalla raskaudenkeskeytykset ja synnytykset ovat vähentyneet 2000-luvun ajan. Sen sijaan 18 – 25-vuotiailla raskauden keskeytysten määrä on lisääntynyt, sillä kolmasosa raskauksista keskeytetään. (Gissler 2009, 27.)

3 SEKSUAALIKASVATUS ERI AREENOILLA

Seksuaalikasvatusta voidaan toteuttaa monilla tasoilla ja monissa eri yhteyksissä. Seuraavaksi tarkastelen seksuaalikasvatusta osana terveyden edistämistä ja selvitän keskeisiä käsitteitä. Tämän jälkeen nostan esiin koulun roolin seksuaalikasvatuksen toteuttajana. Luvun lopuksi keskityn lukiokoulutuksessa toteutettavaan seksuaalikasvatukseen.

3.1 Seksuaalikasvatus osana terveyden edistämistä

Terveyden edistäminen on Vertion (2003, 29) mukaan toimintaa, jonka tavoitteena on parantaa ihmisten mahdollisuuksia huolehtia omasta ja ympäristönsä terveydestä. Yhteiskunnan muutokset muokkaavat terveyttä edistävän toiminnan sisältöä ja tavoitteita sen mukaan, mitkä arvot koetaan milloinkin tärkeiksi (Hirvonen, Koponen & Hakulinen 202, 35). Tonesin ja Greenin (2004, 15) mukaan terveyttä voidaan edistää kehittämällä terveyttä tukevaa yhteiskuntapolitiikkaa, rakentamalla terveellisempiä ympäristöjä, tehostamalla yhteisöjen toimintaa, laajentamalla terveyspalveluita ja kehittämällä henkilökohtaisia taitoja esimerkiksi terveyskasvatuksen muodossa.

Terveyden edistämisen mahdollisuudet kouluissa ja oppilaitoksissa ovat erinomaiset, sillä ne tavoittavat ison joukon nuoria. Lisäksi kouluissa työskentelevät kasvatuksen ammattilaiset, ja kouluterveydenhuolto huolehtii oppilaiden terveydestä. (Vertio 2003, 97.) Nuorten terveyden edistämisen keskeisimpiä teemoja ovat itsetunnon tukeminen, ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus ja oman kasvun ja kehityksen ymmärtäminen. Myös ravinnon, liikunnan ja päihteettömyyden vaikutus terveyteen on oleellista ymmärtää. (Koponen, Hakulinen & Pietilä 2002, 100 – 101.)

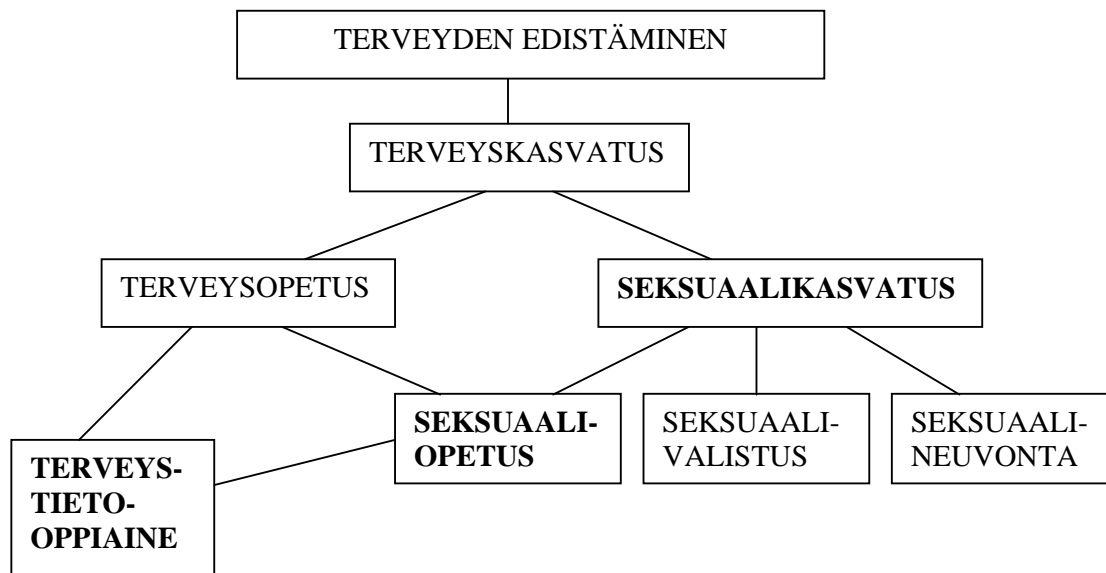
Terveyskasvatus on terveyteen liittyvien tottumusten, tietojen, taitojen, asenteiden ja arvojen omaksumiseen tähtäävää toimintaa. Sitä toteutetaan muun muassa kotona, koulussa ja erilaisissa harrastustoimissa. Terveyskasvatuksella nähdään olevan neljä merkittävää toisiaan tukevaa kasvatuksellista tehtävää. Sen tulee sivistää eli lisätä yksilön tietoja terveydestä sekä virittää eli herättää kiinnostusta ja kysymyksiä. Lisäksi terveyskasvatuksen tulee edistää psyykkisten voimavarojen uusiutumista ja minän vahvistamista sekä muuttaa yksilön terveyskäyttäytymistä esimerkiksi asenteisiin ja arvoihin sekä tietoihin ja taitoihin vaikuttamalla. (Kannas 1992, 71 – 75; 2005, 9 - 12.) Näiden neljän tehtävän voidaan katsoa toimivan myös seksuaalikasvatuksen tehtävinä.

Seksuaalikasvatus on ihmiseksi kasvattamista. Se on yksi terveystieteiden muoto. Jokainen, joka on lasten ja nuorten kanssa tekemisissä, on eräänlainen seksuaalikasvattaja. Hän välittää nuoremmalleen oman mallinsa naiseudesta ja mieheydestä ja omat tapansa osoittaa tunteitaan ja suhtautumistaan erilaisuutta kohtaan. (Cacciatore 2006a, 205 – 206.) Seksuaalikasvatuksen avulla tavoitellaan muun muassa hyvää seksuaaliterveyttä, riittävien seksuaalitietojen omaksumista, oman seksuaalisuuden myönteistä kokemista ja ratkaisemattomien ongelmien käsittelemistä. Seksuaalikasvatus ei lisää nuorten seksuaalista kanssakäymistä, vaan vähentää nuorten riskinottoa erilaisissa valintatilanteissa. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 21 - 23; Greenberg, Bruess & Mullen 1993, 9.)

Seksuaalikasvatusta voidaan toteuttaa kolmella eri tasolla. **Seksuaaliopetus** pohjautuu aina opetussuunnitelmaan. Sitä voidaan antaa monissa eri yhteyksissä erilaisille ryhmille, kuten oppitunneilla koulussa, mutta myös kotona lapsille vanhempien toimesta tai harrastuspiireissä luotettavan aikuisen taholta. **Seksuaalivalistusta** tapahtuu esimerkiksi kampanjoiden avulla, jolloin suuri joukko ihmisiä saa tietoa suullisesti tai kirjallisesti. Valistuksen tavoitteena on nostaa esiin ajankohtaisia asioita, virittää keskustelua ja saada yksilöt punnitsemaan omia toimiaan. **Seksuaalineuvonta** on seksuaalisuuteen liittyvien ongelmien ja kysymysten pohjalle perustuvaa vuorovaikutuksellista ammatillista asiakastyötä, jota voi saada esimerkiksi terveydenhoitajan vastaanotolla, puhelimen tai sähköpostin välityksellä tai lehtien lääkärinpalstoilla. (Bildjuschkin & Malmberg 2002, 9, 13 – 14; Ilmonen 2006, 41- 45; Ilmonen & Nissinen 2006, 444, 452.)

Lapsilla ja nuorilla on oikeus saada tietoa heidän terveyteensä ja hyvinvointiinsa liittyvistä asioista. Nuoret tarvitsevat suunnitelmallista ja monipuolista seksuaalikasvatusta, sillä sen on todettu antavan perustan käytännön elämälle. Hyvä seksuaalikasvatus paitsi parantaa tietotasoa, myös ohjaa yksilön käyttäytymistä ja päätöksentekoa sekä vahvistaa itsetuntoa ja lisää toisten arvostamista. Näin se myös tukee nuoria heidän kehityksessään, lisää heidän vastuullisuuttaan sekä tietoja ja taitoja esimerkiksi kommunikoida suhteissa ja suojautua ei-toivotuilta raskauksilta ja sukupuolitaudeilta edistämällä kokonaisuudessaan nuorten terveyttä. Kaupallisen ja seksualisoituneen mediainformaation vastapainoksi tarvitaan virallisia kasvatustyötä toteuttavia tahoja, kuten koulua ja terveydenhuoltoa. (Cowie ym. 2004, 111 – 112; Liinamo, Jokinen & Varstala.)

Olen selventänyt edellä mainittujen käsitteiden hierarkkista järjestystä Kuvion 5 avulla. Terveystieto-oppiaineen roolia seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa tarkastelen enemmän seuraavissa kappaleissa.

Kuvio 5. Seksuaalikasvatus ja terveystieto-oppiaine terveyden edistämisen areenoilla.

3.2 Seksuaalikasvatus koulumaailmassa

Ihminen tarvitsee seksuaalikasvatusta koko elämänsä ajan, erityisesti nuoruusiässä, kun elämäkokemus ei vielä riitä selvittämään vastaan tulevia haasteita (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 20). Koti on jokaisen nuoren ensisijainen seksuaalikasvatuksen antaja ja koulun tehtävä on tarjota riittävä tietomäärä. Valitettavasti on paljon perheitä, joissa seksuaalikasvatusta ei tapahdu. (Kontula ym. 2001, 96 – 98.) Vanhemmat saattavat itse kokea oman seksuaalisuutensa epävarmaksi tai he eivät uskalla käsitellä seksuaalisuusasioita, koska vaativat itseltään asiantuntijatasoa tietoja. Jotkut vanhemmat saattavat odottaa, että lapsi kysyy asioista itse. Ihmisen on kuitenkin vaikea esittää kysymyksiä vieraasta aiheesta. (Greenberg, Bruess & Mullen 1993, 427 – 431.)

Koulun opetuksella on osoitettu olevan vankka asema erityisesti yläkoulun poikien seksuaalitietouden parantumisessa (Kontula ym. 2001, 75). Seksuaalikasvatuksen tulisi sisältyä kaikkeen kasvatus- ja opetustoimintaan varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen asti ja sen tulisi tavoittaa tasa-arvoisesti kaikki lapset ja nuoret. Sen toteutus tulisi tapahtua monipuolisia menetelmiä käyttäen, jolloin myös vuorovaikutuksellisia ja sosiaalisia valmiuksia voidaan harjoittaa. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2007, 38 – 39, 132 – 133.)

Kulttuuri välittää käsityksiä ja arvoja eri asioista sen mukaan, miten ajankohtaisina ja suosittuina ne tietyssä yhteisössä kulloinkin koetaan (Kontula & Kosonen 1994, 11). Koulujen opetussuunnitelmat rakentuvat yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevien arvojen ja käsityksien mukaan. Kontulan (2006, 28) mukaan seksuaalikulttuuri ilmentää seksuaalisen kanssakäymisen hyväksytyjä tapoja ja arvoja sekä uskomuksia. Se on isossa osassa määrittelemässä esimerkiksi nuorille sopivia käyttäytymismalleja ja näin ollen myös nuorten seksuaalikasvatuksessa.

Koulun seksuaalikasvatuksen keskeiset tavoitteet

Se, mitä terveydestä pitäisi oppia, riippuu pitkälti eri tieteenalojen näkökulmista. Esimerkiksi biologian ja liikunnan opettajan terveystieteet voivat erota melkoisesti toisistaan. (Vertio 2003, 107.) Hyvään seksuaalikasvatukseenkaan ei ole yhtä oikeaa reseptiä, vaan hyviä tuloksia voi saada monella eri tavalla. Avainasemassa on opettaja, joka työskentelee oman persoonallisuutensa kautta ja käyttää sekä itselleen että nuorille sopivia lähestymistapoja. (Välimaa 2004, 145.)

Seksuaalikasvatuksen keskeinen tavoite on antaa nuorelle tarpeellista tietoa seksuaalisuudesta ja seksistä. Lisäksi tavoitteena on tukea seksuaalisen identiteetin kehittymistä, joka on koko eliniän kestävä prosessi. Nuori elää yleensä ”kaikki-mulle-tässä-nyt ja heti” – asenteella, joten hänen olisi hyvä oppia hahmottamaan elämänkulun jatkumo ja kokonaisuus. Seksuaalikasvatuksen avulla voidaan tukea nuorta tekemään oikeita valintoja terveyden ja mielihyvän tunteuksien perusteella ja lisätä nuoren ymmärrystä omien valintojensa vaikutuksesta pitkällä aikavälillä. Toisaalta nuoren tulisi saada tuntee kehittyvänsä omassa aikataulussaan omaa itseään kuunnellen ja kunnioittaen. (Bildjuschkin & Malmberg 2002, 9 – 12; Välimaa 2004, 141 – 142.)

Seksuaalikasvatuksen tulisi olla sisällöltään ja menetelmiltään monipuolista ja siinä tulisi huomioida nuorten näkökulma eli käsitellä asioita nuorten mielestä kiinnostavasti. Nuorta ei kiinnosta klamydia, vaan se tilanne, missä klamydian voi saada. Häntä kiinnostaa se, miten asiat oikeassa elämässä todella tapahtuvat, miltä murrosiässä tuntuu ja miten muut nuoret kokevat olemisensa. (Kinnunen 2001, 108; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 24 – 25.) Nuoria tulee tukea oman kehon haltuunotossa ja heille tulee antaa toimintamalleja riskitilanteiden varalle. On tärkeää, että nuori oppii suojaamaan kehoaan ja seksuaalisuuttaan. Nuorille tulisi opettaa tosielämässä käytettäviä strategioita. Esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvä päätöksenteko koetaan usein vaikeaksi. (Cacciatore 2006a, 224 – 225; O’Sullivan, Udell & Patell 2006, 343 – 345.)

Seksuaalikasvatus on hienovaraista ja ihmisen kehitystason huomioivaa monipuolista kasvatusta. Kasvatustilanteissa tulisi huomioida kasvatettavien erilaisuus; ryhmässä voi olla yhdynnän jo kokeneita, seksuaalista väkivaltaa kokeneita, homoseksuaaleja ja niitä, jotka eivät muodosta seksisuhdetta koko elämänsä aikana. (Bildjuschkin & Malmberg 2002, 9 – 12.) Nuorille saattaa hyvinkin varhain tulla ensimmäisiä seksikokeiluja, ja jo paljon näitä aikaisemmin tulisi nuorille kertoa ymmärrettävästi riskeistä ja niiden ehkäisyistä ja kertoa mahdollisista hoitopaikoista. (Cacciatore 2006a, 224 – 225.)

Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen peruskoulussa

Peruskoulussa seksuaalikasvatuksen perustan muodostavat ympäristö- ja luonnontieto, biologia ja terveystieto. Valtakunnallisen opetussuunnitelman (Opetushallitus 2004, 170 – 179) mukaan alakoulun seksuaalikasvatuksessa käsitellään muun muassa tunteita ja vuorovaikutusta, ihmisen kehoa ja sen kehittymistä sekä fyysisen koskemattomuuden kunnioittamista ja suvaitsevaisuutta. Tavoitteena on myös ymmärtää ihmisen rakennetta ja elintoimintoja sekä seksuaalisuutta.

Yläkoulussa seksuaalikasvatuksen toteuttaminen helpottui 2000-luvun alkupuolella, kun terveystieto tuli uutena oppiaineena mukaan luokille 7 – 9. Sen avulla käsitellään muun muassa nuoruuden kehityksen erityispiirteitä ja –tarpeita sekä ihmissuhteita, seksuaalisuutta ja itsetuntemusta, käyttäytymistä, arvoja ja normeja. Lisäksi terveystiedossa pohditaan vastuullista seksuaalikäyttäytymistä, tarkastellaan tavallisimpia sukupuoliteitse tarttuvia tauteja sekä raskauden ehkäisyn merkitystä ja menetelmiä. Myös biologianopetus tukee seksuaalikasvatusta, sillä sen aihealueina ovat muun muassa ihmisen seksuaalisuus ja sen eri ilmenemismuodot, biologinen perusta, ihmisen rakenne ja elintoiminnot sekä lisääntyminen. (Opetushallitus 2004, 180 – 182, 200 - 202.)

3.3 Seksuaalikasvatus lukion opetussuunnitelmassa ja terveystieto-oppiaineessa

Lukion tarkoitus on jatkaa peruskoulun opetus- ja kasvatustehtävää antaen opiskelijalle mahdollisuuden laaja-alaisen yleissivistyksen hankkimiseen ja jäsentyneen maailmankuvan luomiseen. Elämän, ihmisoikeuksien, tasa-arvon, demokratian ja hyvinvoinnin kunnioittaminen ovat lukio-opiskelussa oleellisia elementtejä. Nuori lukiolainen rakentaa maailmankuvaansa oppimiensa asioiden myötä ja kasvaa vastuuseen omista teoistaan. Kasvatustyössä korostuvat yhteistyö, kannustava vuorovaikutus ja rehellisyys. Opetuksen tulee muun muassa lujittaa nuoren

itsetuntoa ja auttaa häntä tunnistamaan omat persoonalliset erityispiirteensä. (Opetushallitus 2003, 3, 12, 24.)

Lukiokoulutuksen tulee tarjota nuorelle mahdollisuuksia pohtia erilaisia vaihtoehtoja sekä tehdä valintoja ja tiedostaa niiden seurauksia. Lukio-opinnot koostuvat pakollisista, syventävistä ja soveltavista kursseista. Lukiossa tulee tehdä oppiainerajat ylittävää yhteistyötä ja huomioida eri oppiaineissa opetusta eheyttävät aihekokonaisuudet. Tällaisia ovat aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjäyys, hyvinvointi ja turvallisuus, kestävä kehitys, kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus, teknologia ja yhteiskunta sekä viestintä- ja mediaosaaminen. (Opetushallitus 2003, 6, 24 – 29.)

Lukion terveystieto ja seksuaalikasvatus sen osana

Lukion terveystieto koostuu yhdestä pakollisesta sekä kahdesta syventävästä kurssista. Lisäksi lukio voi tarjota opiskelijoilleen koulukohtaisia soveltavia kursseja. Oppiaineessa on tarkoituksena parantaa opiskelijan tiedollisia, sosiaalisia, eettisiä, tunteiden käsittelyä ohjaavia ja toiminnallisia sekä tiedonhankintaan liittyviä valmiuksia. Tavoitteena on edistää terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta tukevaa osaamista. Aihealueiden tarkastelua tehdään niin yksilön, perheen, yhteisön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Oleellista terveystiedon opiskelussa on terveyttä koskeva arvopohdinta. (Opetushallitus 2003, 210 – 211.)

Pakollisella ”Terveyden perusteet” -kurssilla tulee käsitellä muun muassa seksuaaliterveyttä, tartuntatauteja sekä niiden ehkäisy- ja hoitomahdollisuuksia, parisuhdetta, perhettä ja sukupolvien sosiaalista perintöä, kodin ja vapaa-ajan turvallisuutta, terveydenhuoltopalveluita, terveystietojen hankintamenetelmiä ja viestinnän ja mainonnan kriittistä tulkintaa. (Opetushallitus 2003, 210 – 211.) Tärkeää on myös ohjata nuorta ymmärtämään seksuaalisuuden merkitys ihmisen hyvinvoinnille ja elämänhallinnalle sekä omaksumaan vastuuntuntoista ja toista kunnioittavaa sukupuolikäyttäytymistä (Korhonen ym. 2002, 34).

Syventävillä kursseilla on tarkoitus perehtyä syvemmin nuoren arkielämään kuuluviin terveystottumuksiin, terveysresursseihin ja selviytymisen keinoihin vastuullisen aikuisen ja vanhemman näkökulmasta. ”Nuoret, terveys ja arkielämä” -kurssin keskeisinä sisältöinä ovat muun muassa itsetuntemus ja aikuistuminen, sosiaalisen tuen merkitys perheessä ja lähiyhteisössä, vanhemmuuteen ja perhe-elämään valmentautuminen, seksuaaliterveys, mielenterveyden ylläpitäminen, fyysinen ja psyykinen turvallisuus, ruumiinkuvan, mielihyvän ja riippuvuuden kokemukset sekä päihteet. Kolmas kurssi ”Terveys ja tutkimus” pitää sisällään

terveyskäyttäytymisen, terveystottumuksien ja koetun terveyden tutkimista, terveydenhuollon ja hyvinvointipalvelujen käytäntöjä, eri aikakausien terveydenhoitomenetelmiä ja medikalisaation pohdintaa. (Opetushallitus 2003, 210 - 213.)

Kannaksen, Peltosen ja Airan tutkimuksen (2009, 48 – 49) mukaan vajaa kolmasosa terveystiedon opettajista on pitänyt lukion tarjoaman koulukohtaisen soveltavan kurssin. Neljäs kurssi tarjoaa mahdollisuuden koota terveystiedon laajoja kokonaisuuksia yhteen tai avata uusia näkökulmia terveyteen ja sen edistämiseen. Kurssia on toteutettu lähinnä kertauskurssin muodossa (Majjala 2009, 62 – 64).

Lukion terveystieto antaa hyvän mahdollisuuden monipuolisen seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen, sillä se pohjautuu terveystieteisiin, lääketieteeseen, liikuntatieteeseen, ravitsemustieteeseen, psykologiaan, kasvatustieteeseen ja yhteiskuntatieteisiin, kuten sosiologiaan ja taloustieteeseen. Monitieteisyys asettaa oppiaineelle ja opettajalle myös haasteita. Kattavan terveystiedon aikaansaamiseksi vaaditaan aineenopettajien välistä yhteistyötä. Lisäksi opettajan tulisi opetuksessaan suosia oppilaslähtöisiä ja toiminnallisia menetelmiä. Hänen tulisi huomioida parhaansa mukaan muun muassa opetuksen ajankohtaisuus, oppilaiden tieto- ja taitotasot sekä eriyttämismahdollisuudet. Oleellista on, että uusi tieto käsitellään suhteessa oppilaiden jo olemassa olevaan tietoon ja kokemuksiin. Terveystiedon opetuksessa tiedon soveltaminen on myös tärkeää, jotta nuori osaa käyttää opittua tietoa eri yhteyksissä. (Majjala 2009, 62 – 64; Opetushallitus 2003, 14; Tyrväinen 2005, 52 – 58; Välimaa 2004, 141).

Muut oppiaineet seksuaalikasvatuksen tukena

Kaikki lukion oppiaineet tarjoavat mahdollisuuksia ihmisen seksuaalisen kasvun tukemiseen. Jokaisessa aineessa harjoitetaan vuorovaikutustaitoja sekä tiedon hankkimista ja sen kriittistä käsittelyä. Lisäksi taito- ja taideaineissa, kuten **musiikissa, kuvataiteessa** sekä **liikunnassa** vahvistetaan ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Näille oppiaineille ominaisia piirteitä ovat itsensä ilmaisu ja elämyksien kokeminen, jotka vahvistavat itsetuntoa ja itsetuntemusta. Lisäksi taito- ja taideaineilla on tärkeä rooli kulttuurin tuntemuksen lisäämisessä. (Opetushallitus 2003.)

Äidinkieli ja kirjallisuus sekä muut kielet edistävät yhteisön kulttuurin omaksumista ja oman identiteetin rakentumista. **Vieraiden kielten opiskelun** myötä oppii tuntemaan ja arvostamaan myös muita kulttuureita, mikä on avain suvaitsevaisuuden kehittymiseen. Myös **uskonnossa ja elämäntutkimuksessa** opetuksen tavoitteina on muun muassa oman maailmankatsomuksen ja

kulttuuri-identiteetin rakentaminen. Lisäksi oppiaineessa pohditaan kulttuuriperinnön merkitystä yksilölle, yhteisölle ja yhteiskunnalle. Yksilöllisen vakaumuksen kunnioittaminen sekä moraalisten kysymysten ja vastuuasioden pohdinta kuuluvat tärkeänä osana oppiaineeseen. (Opetushallitus 2003.)

Filosofiassa tähdätään todellisuuden hahmottamiseen ja ihmisen toiminnan ymmärtämiseen osana todellisuutta. Oppiaineen avulla kehitetään muun muassa opiskelijan arvostelukykyä ja itsetuntoa, yleisiä oppimisen ja ajattelun valmiuksia sekä erilaisten ongelmien jäsentelyä. Lisäksi tavoitteena on pohtia erilaisten tietojen ja taitojen merkitystä yksilölle ja yhteiskunnalle. Myös **matemaattiset aineet** auttavat kehittämään erityisesti opiskelijan ongelmanratkaisutaitoja ja perustelemisen taitoa. (Opetushallitus 2003, 118 – 119; 172 – 173.)

Historian kurssit auttavat opiskelijaa ymmärtämään eri aikakausien luonnetta sekä pohtimaan menneiden tapahtumien syitä ja seurauksia. Yhtenä tavoitteena on, että nuori kykenee suhteuttamaan oman aikansa ja itsensä historian jatkumoon sekä suuntaamaan tulevaisuuteen. Oman kulttuurin ymmärtäminen luo pohjaa oman identiteetin kehitykselle sekä vieraisiin kulttuureihin tutustumiseen. Historiassa painottuvat myös ihmisoikeudet ja demokratia sekä vastuullisena kansalaisena toiminen. **Yhteiskuntaopissa** tarkastellaan yhteiskunnan rakennetta, ilmiöitä, valtaa, taloutta ja vaikuttamista. Tärkeinä sisältöinä oppiaineessa ovat muun muassa oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, sosiaalinen vastuu ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, työn arvostus sekä aktiivisena kansalaisena toiminen. (Opetushallitus 2003, 176, 184.)

Biologia tutkii elollisen luonnon rakennetta, toimintaa ja vuorovaikutussuhteita eri tasoilla. Opinnoissa käsitellään evoluutiota, perinnöllisyyttä ja sukusolujen kehittymistä sekä perimän ja ympäristötekijöiden merkitystä terveydelle yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista. Erityisesti neljäs kurssi, ”Ihmisen biologia”, käsittelee ihmiselimestön toiminnan pääpiirteitä. Kurssin sisällöissä luetellaan muun muassa ihmisen lisääntyminen, sukupuolinen kehitys ja seksuaalisuus, hedelmöitys, raskaus ja synnytys. Lisäksi tutustutaan ihmisen elämänkaareen. (Opetushallitus 2003, 130 – 135.)

Maantieteen kurssit antavat valmiuksia erilaisten gaafisten esitysten tulkintaan sekä kestäväen kehityksen mukaisten ratkaisujen etsimiseen ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin tueksi. Tavoitteena on muun muassa, että opiskelija tuntee ja ymmärtää erilaisia kulttuureja, oppii suvaitsevaisuutta ja ymmärtää väestönkehityksen kulkua. Lisäksi oppiaineessa arvioidaan ihmisen hyvinvointia

maapallon eri alueilla nyt ja tulevaisuudessa. Myös väestönkasvu, sodat, pakolaisuus ja sosiaalinen eriarvoistuminen sekä globalisoitumiseen liittyvät riskit ovat tarkastelun kohteina. (Opetushallitus 2003, 138 – 142.)

Psykologianopetus tukee itsetuntemusta ja itsensä kehittämistä sekä psyykkistä hyvinvointia. Kurseilla harjoitetaan muun muassa ihmisen ja hänen toimintaansa liittyvien tekijöiden monipuolista havainnoimista ja ymmärtämistä, samoin kuin oman elämäntilanteen ja omien mahdollisuuksien tunnistamista. Myös psykologisten tietojen soveltaminen ihmissuhteiden ja vuorovaikutustaitojen kehittämisessä oman hyvinvoinnin edistämiseksi on tärkeässä osassa. (Opetushallitus 2003, 190 – 193.)

Lukioasetuksen mukaan nuoren tulee kaiken kaikkiaan suorittaa lukio-opinnoissaan vähintään 75 kurssia (Opetushallitus 2003, 224). Opiskelija pystyy tekemiensä kurssivalintojen myötä suuntaamaan opintojaan halujensa ja tavoitteidensa mukaan. Kurssivalinnoista riippuen myös seksuaaliopetuksen määrä saattaa vaihdella opinnoissa. Kaikki lukion kurssit tukevat kuitenkin osaltaan nuoren seksuaalista kasvua.

4 YDINAINESANALYYSI

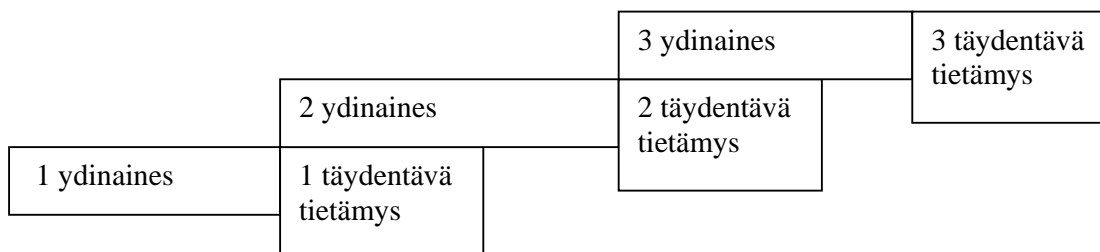
Ydinainesanalyysi on opettajan työkalu opetuksen suunnitteluun ja sen eri osien järjestelyyn. Se ohjaa myös opiskelijaa hahmottamaan opintokokonaisuuksista olennaisimpia asioita. Seuraavassa selvitän tarkemmin, mikä ydinainesanalyysi on ja esitän perusteluja, miksi sitä kannattaa käyttää terveystiedonopetuksessa. Tässä tutkimuksessa laadin ydinainesanalyysit seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta lukion terveystiedon kursseilla.

4.1 Ydinainesanalyysin tarkoitus ja rakenne

Ydinainesanalyysi on työkalu tiedon hierarkkiseen hahmottamiseen. Opettaja ei voi opettaa kaikkea, eikä se ole tarpeenkaan. Ydinainesanalyysin avulla on mahdollista suhteuttaa tieto aikaan, määrään ja oleellisuuteen. Sen myötä myös opettavien tietojen ja taitojen välisten yhteyksien hahmottaminen helpottuu. (Tuotantotalouden laitos.) Ydinainesanalyysin avulla luokitellaan ja järjestellään opetusta, mutta ei kuitenkaan karsita käsiteltävää ainesta. Käytännössä opettaja luokittelee kurssin tavoitteiden saavuttamiseen tarvittavat tiedot ja taidot kolmeen eri luokkaan. Luokittelu perustuu asioiden tärkeyteen ja tulevien kurssien tavoitteistoon. (Karjalainen, Jaakkola, Alha & Lapinlampi 2003, 74.)

Ydinaineksella ("must know") tarkoitetaan sellaisia tietoja ja taitoja, jotka koetaan kurssilla keskeisiksi ja merkityksellisiksi. Ne ovat eräänlaisia perustietoja ja -taitoja, joiden hallitseminen on tärkeää laajempien asiayhteyksien ymmärtämisessä ja syventävien tietojen hankkimisessa. Ydinaines on eräänlainen oppimisen minimi; vähimmäismäärä, joka tulisi hallita. Suurin osa kurssista tulisi käyttää ydinaineksien käsittelyyn. (Karjalainen ym. 2003, 74 – 77; Kognitiotiede.)

Täydentävä tietämys ("should know") antaa aiheesta ydinainesta laajempaa tai yksityiskohtaisempaa tietoa (Kognitiotiede). Se on tarpeellista, mutta ei niin välttämätöntä kuin ydinaineksen sisältämä tieto. Täydentävän tietämyksen aiheiden ja sisältöjen käsittely voi esimerkiksi ajanpuutteen vuoksi jäädä pinnallisemmaksi kuin ydinaineksen käsittely. Täydentävä tietämys voi myös toimia pohjana seuraavan ydinaineksen käsittelylle. Tämä on tarkoituksenmukaista erityisesti peräkkäisten kurssien kohdalla, jolloin oppiaineen kurssit nivoutuvat toisiinsa järkevällä tavalla (Kuvio 6). (Karjalainen ym. 2003, 75 – 78; Tyrväinen 2005, 60.)

Kuvio 6. Ydinaineksen rakentuminen edellisen kurssin täydentävästä tietämyksestä (mukaillen Karjalainen ym. 2003, 78).

Erityistietämys ("nice to know") syventää tai laajentaa aihealueen hallintaa vielä täydentävää tietämystä enemmän (Kognitiotiede). Se tarjoaa haasteellisempaa otetta ja yksityiskohtaista tietoa aiheesta. Toisinaan erityistietämys saattaa myös helpottaa ydinaineksen ymmärtämistä ja hallintaa. Erityistietämys on hyvä jättää opiskelijan oman kiinnostuneisuuden ja harrastuneisuuden varaan. Se jää opetuksessa maininnan tasolle, eikä sen omaksumista myöskään vaadita kurssin tavoitteissa eikä arviointiperusteissa. (Karjalainen ym. 2003, 75 – 77; Tyrväinen 2005, 60.)

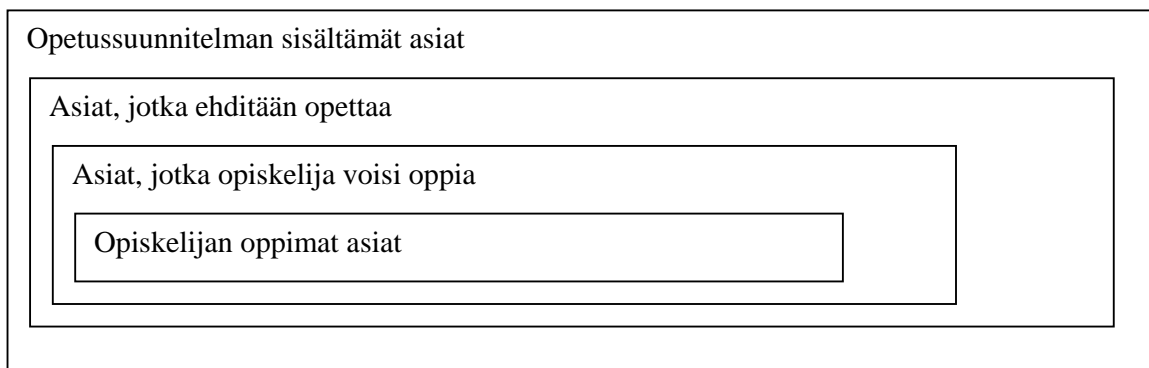
4.2 Ydinainesanalyysin soveltuvuus terveystietoon ja seksuaalikasvatukseen

Terveystieto on luonteeltaan monipuolinen oppiaine, joka sisältää laajoja tieto- ja taitomääriä. Se on läheisessä kosketuksessa esimerkiksi biologian, psykologian, uskonnon ja yhteiskuntaopin kanssa. Ydinainesanalyysi helpottaa paitsi eri oppiaineiden opettajien välistä yhteistyötä ja vähentää päällekkäisopetusta, se myös auttaa hallitsemaan laajoja tietomääriä. (Tyrväinen 2005, 58 – 59). Vaikka nuoret ovat erittäin kiinnostuneita seksuaalikasvatuksesta ja saattavat kokea sen muita terveystiedon sisältöjä tärkeämmäksi, voi terveystiedon tuntimäärästä vain pieni osa olla sitä (Kinnunen 2001, 104 – 105). Opetuksen aikaraamien ehdoilla on priorisoitava opetusta; mietittävä, mitä nuoret tarvitsevat nyt eniten (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 23 – 24).

Terveystiedonopettajalla tulee olla hyvä tietämys terveysasioista ja halu parantaa tietämystään jatkuvasti, mutta ennen kaikkea hänen tulee osata tarkastella sitä, millainen tieto ja osaaminen ovat opiskelijoille kussakin ikä- ja kehitysvaiheessa tärkeimpiä. Opettajan tulee hahmottaa, miten terveysosaaminen rakentuu, jotta hän tietää, mihin opetuksessa tulisi keskittyä; mitkä ovat keskeiset

perustiedot, mitä nuori tarvitsee eli mitkä ovat ydinaineokset, joiden sisältöä voidaan lähteä soveltamaan. Opetuksessa tulisi tavoitella opiskelijoiden tietomäärän lisäämisen ohella myös heidän osaamisensa laadullista muutosta, uusien näkökulmien avaamista nuorille ja heidän ajattelunsa kehittymistä. (Kepler-Uotinen, Hämäläinen & Välimaa 2009, 83.)

Valtakunnallisen lukion terveystiedon opetussuunnitelman voisi sanoa olevan ylikuormittunut, sillä oppiaineessa tulisi käsitellä paljon asioita sen saamaan kurssi- ja tuntimäärään verrattuna (Kuvio 8). Kurssiin suunniteltua tietomäärää ei ehdi käymään läpi siihen varatussa ajassa, jolloin vain osa asioista ehditään käsitellä. Kiireen vuoksi asiat käsitellään nopeasti ja usein opettajajohtoisesti, jolloin opiskelija ehtii entistä vähemmän omaksua opetettavia asioita. Suotuisissa oloissa opiskelija pystyisi oppimaan tietyn määrän asioita, mutta tietotulvan ja kiireen keskellä opiskelija helposti hukkaa punaisen langan ja kiinnittää huomionsa epäolennaisiin seikkoihin. Lisäksi opiskelija helposti turvautuu pinnallisiin selviytymisstrategioihin, jolloin opitun aineksen määrä jää vähäiseksi ja myös laadultaan heikoksi. Tämän vuoksi olisi hyvä tehdä paitsi oppiaineen, myös sen kurssien sisällä ydinainesanalyysiä. (Karjalainen ym. 2003, 68.)

Kuvio 8. Opiskelijan oppimat asiat opetussuunnitelman sisältöön verrattuna (mukaiillen Karjalainen ym. 2003, 68).

Ydinainesanalyysin laatiminen on työlästä, mutta se selkeyttää sekä opettajan että opiskelijan työtä. Lisäksi se saattaa vähentää tiedon sirpalemaisuuutta. Reaaliaineissa, kuten myös terveystiedossa, sisältöalueiden opettaminen perustuu spiraaliopetukseen eli aiheet syvenevät oppijan kehityksen mukana. Käsiteltävät aiheet tulisi kietoa laajemmiksi kokonaisuuksiksi unohtamatta kuitenkaan terveyden moniulotteisuutta. Toisaalta tulisi huomioida tiedonvälityksen ennakoiva ote eli asioita

tulisi käsitellä ennen kuin oppilas ne itse kokee. Tässä käytännön ongelmaksi muodostuvat usein ryhmän oppijoiden väliset kehityserot. (Korhonen ym. 2002, 27; Tyrväinen 2005, 61.)

Opettajalla tulee kuitenkin olla pedagogista osaamista toteuttaakseen monipuolista opetusta, jossa on tilaa myös sisällölliselle tai menetelmälliselle eriyttämiselle. Opettajan sisällöllinen aineenhallinta helpottaa ydinaineksien erottelua ja oppilaan kehitystasoon liittyvien lähtökohtien näkemistä. Oppilaantuntemus onkin lähtökohta opetuksen suunnitteluun, jota ohjaavat viimeisimpien tutkimustulosten hyödyntäminen. Opettajan eettinen velvollisuus on pitää oma asiantuntemus ajan tasalla. (Tyrväinen 2009, 173 – 178.) Ydinainesanalyysi helpottaa opettajan oman osaamisensa kehittämistä, mutta myös eri oppiaineiden sisältöjen yhtäläisyyksien erottamista. Näin analyysi voi selkiyttää eri aineiden opettajien välistä yhteistyötä.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä oppisisältöjä lukion seksuaalikasvatuksessa tulisi olla ja tehdä ydinainesanalyysi lukion terveystiedon seksuaalikasvatuksen lukion terveystiedonopetukseen. Ydinainesanalyysin pohjaksi tulee ensin selvittää, mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä lukiokoulutuksessa käsitellään eri oppiaineissa.

Tutkimusongelmat ovat seuraavat:

1. Mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä lukion eri oppiaineiden opettajat käsittelevät opetuksessaan?
2. Mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä olisi tärkeä käsitellä nuorten lukiokoulutuksessa ja erityisesti terveystieto-oppiaineessa?
3. Millaiset ydinainesanalyysit selkeyttäisivät seksuaaliterveyteen liittyvien sisältöjen käsittelyä lukion terveystiedon kolmella kurssilla?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen aiheen valintaan vaikuttivat kokemukseni liikunnan- ja terveystiedonopettajan työstä. Näen seksuaalikasvatuksen erittäin tarpeelliseksi lukiossa ja terveystiedon opetuksen hyväksi kanavaksi sen toteuttamiseen. Seuraavaksi esittelen tutkimuksen kulkua perustellen ensin tutkimusmenetelmän valintaa. Tämän jälkeen kerron aineiston keruusta ja sen analyysistä.

6.1 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa lukiolaisten saamaa seksuaalikasvatusta ja saada tietoa siitä, millaista seksuaalikasvatusta lukiolaisten olisi tarpeellista saada. **Esiymmärrykseni** mukaan nuorten lukiokoulutuksessa saama seksuaalikasvatus on melko vähäistä ja painottuu terveystiedon ohella biologian, psykologian ja uskonnon opetukseen. Lukio-opinnoissa peruskoulun oppeja tulisi laajentaa ja syventää. Koen kuitenkin epävarmuutta, miten pitkälle asioissa tulisi edetä ja millaisia oppisisältöjä lukioikäisten nuorten opetuksessa tulisi painottaa.

Luonteeltaan tutkimus on kvalitatiivinen, mutta mukana on myös kyselyaineistoa. Olen kerännyt aineiston pieneltä tutkimusjoukolta ja yhdistänyt yksittäisistä tapahtumista tehdyt havainnot laajemmiksi kokonaisuuksiksi. (Eskola & Suoranta 1998, 61; Kylmä & Juvakka 2007, 22 – 23.) Lukiolaisten saamaa seksuaalikasvatusta selvittääkseni, laadin yhden Turun alueen lukion kaikille opettajille kyselyn (Liite 1) ja lähetin sen heille sähköpostitse. Tämä menettely osoittautui kaikille vastaajille tasapuoliseksi. Kokemusteni mukaan opettajan arki on kiireistä ja koin opettajien haastattelun kuormittavana vaihtoehtona sekä itseni että vastaajien kannalta. Sähköpostikyselyyn kukin sai vastata itselleen sopivana aikana.

Saadakseni tietoa siitä, mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä lukioikäisten nuorten kanssa olisi tärkeä käsitellä, tutkin sekä valtakunnallista että lukiokohtaista opetussuunnitelmaa, luin aikaisempia tutkimuksia, selvitin nuorten kehityskaarta ja pohdin omia kokemuksiani opettajana. Näiden tietojen tueksi haastattelin seksuaaliterveyden asiantuntijaa. Haastattelu (Liite 2) osoittautui oikeaksi valinnaksi, sillä monitahoisen aiheen myötä sain laajoja ja monitahoisia vastauksia. Selventävien ja syventävien lisäkysymyksien esittäminen oli tarpeen, samoin epäselvien asioiden varmistaminen ja käsitteiden tarkentaminen, minkä nimenomaan haastattelu mahdollisti. (Eskola & Suoranta 1998, 85; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 200.)

Haastattelun teko edellytti huolellista suunnittelua ja valmistelua, jotta en haastattelijana olisi johdatellut asenteellani tai ennakkokäsityksilläni keskustelua saadakseni haluamiani vastauksia. Tutkimusongelmien kokonaisvaltaisuuden ja toisaalta syvälle luotaavuuden vuoksi, valitsin tutkimukseeni vain yhden haastateltavan (Hirsjärvi ym. 2007, 201; Hirsjärvi & Hurme 2008, 58). Haastattelutyypeistä parhaiten tutkimukseeni sopi teemahaastattelu, jossa on tarkoituksena edetä ennalta määrättyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien kysymysten mukaan. Strukturoidulle haastattelulle ominaiset kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuivat, joten varsinainen tutkimusasetelma vapautui ja toi nimenomaan tutkittavan äänen kuuluviin. Haastattelutilanne oli keskustelunomainen, sillä edellinen vastaus loi pohjan seuraavaan kysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 77 – 78; Aaltola & Valli 2007a, 27; Hirsjärvi & Hurme 2008, 45 – 48.)

6.2 Aineiston keruu

Aluksi pyrin selvittämään, mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä nuorten lukiokoulutuksen eri oppiaineissa käsitellään. Tutustuin kokonaisuutena lukion valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteisiin ja poimin sieltä eri oppiaineiden joukosta seksuaalikasvatukseen liittyviä olennaisia aiheita. Tämän lisäksi lähetin huhtikuun (2009) lopulla sähköpostiviestin (Liite 1) yhden Turun alueella toimivan lukion kaikille opettajille. Viestissä kysyin, miten opettajat kokevat lisäävänsä nuorten seksuaalitetoutta oppiaineessaan eli mitä aihealueita he ovat opetuksessaan käsitelleet. Saadakseni jonkinlaista käsitystä seksuaalikasvatuksen laadusta ja siitä, miten merkittävänä opettajat aiheen kokivat, kysyin heiltä myös, millaisia opetusmenetelmiä ja kuinka paljon aikaa he olivat käyttäneet aiheiden opetuksessa. Painotin, että käsittelen vastaukset ehdottoman luottamuksellisesti, eikä vastaajien henkilöllisyys tai lukion nimi tule tutkimuksessa ilmi. Vastanneiden henkilöllisyyksien suojelemiseksi en myöskään tuo esiin vastaajien sukupuolta.

Liitin viestiin esimerkkejä seksuaalikasvatuksen sisällöistä, sillä omien kokemuksieni mukaan kaikki opettajat eivät ole ollenkaan varmoja, mitä seksuaalikasvatus voisi pitää sisällään. Vastausaikaa annoin viikon verran. Arvioin sen sopivaksi ajaksi vastaamiseen, jottei kysely ehtisi unohtumaan. Vastausajan umpeuduttua lähetin seuraavalla viikolla vielä muistutusviestin asiasta ja sain muutamia vastauksia lisää. Lähetin kyselyn 18 opettajalle, ja heistä 12 vastasi siihen. Terveystiedon ja liikunnan opettajana olin kiinnostunut nimenomaan muissa oppiaineissa käsiteltävistä seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä.

Selvittääkseni, mitä seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä lukiokoulutuksessa olisi tärkeä käsitellä, tutkin sekä valtakunnallista että lukiokohtaista opetussuunnitelmaa, luin aikaisempia tutkimuksia, tutustuin nuorten kokonaisvaltaiseen kehitykseen ja pohdin omia kokemuksiani opettajana sekä haastattelin erästä erityisesti Turun alueella vaikuttavaa seksuaaliterveyden asiantuntijaa. Hän on erittäin kokenut kouluttaja ja omaa monipuolisen ja pitkän työkokemuksen seksuaaliterveyden alalta. Kysyin häneltä ensin sähköpostitse halukkuutta osallistua tutkimukseen. Vastaus oli myöntävä, joten soitin hänelle ja sovimme haastatteluajan toukokuun puoliväliin. Haastattelu toteutettiin haastateltavan työhuoneessa, jossa oli rauhallista keskustella. Lisäksi hän sai jatkaa töitään haastattelun päätyttyä. Haastateltava antoi luvan keskustelun äänittämiseen.

Myös haastateltavan valinta perustui henkilön jonkin asteiseen tuntemiseen. Hän oli opettanut minulle ja muille tuleville terveystiedon opettajille yliopistolla seksuaalikasvatusta ja koin, että häntä oli helppo lähestyä. Ajattelin, että hän todennäköisesti suostuisi haastateltavaksi. Lisäksi hän oli tehnyt minuun suuren vaikutuksen kouluttajana, sillä ennen hänen kurssiaan en ollut koskaan pohtinut syvällisesti omaa seksuaalisuuttani.

Teemahaastattelun (Liite 2) teemat eli aihepiirit pyrin määrittelemään etukäteen niin, että ne perustuivat aiheesta jo tutkittuun tietoon. Rakensin ne opetussuunnitelmien ja aikaisempien teorioiden mukaan. Teemojen avulla oli hyvä varmistaa, että kaikki haluamani tiedot tuli myös kysytyä. Pyrin laatimaan teema-alueista sopivan väljiä, jotta tutkittavaan ilmiöön sisältyvä moninainen rikkaus paljastui mahdollisimman hyvin. Teemahaastattelu oli luonteeltaan avoin, jolloin vastaaja sai puhua vapaamuotoisesti ja kerätty aineisto todella edusti vastaajaa. (Eskola & Suoranta 1998, 86 – 87; Tuomi & Sarajärvi 2006, 77 – 78; Aaltola & Valli 2007a, 34 – 37; Hirsjärvi & Hurme 2008, 66 – 67.)

Nauhoitettua aineistoa kertyi puolitoista tuntia. Litteroin aineiston välittömästi haastattelua seuranneiden kahden päivän aikana. Haastateltavia oli vain yksi, mutta koska tein haastattelua ensimmäistä kertaa, kirjoitin koko haastattelun sana sanalta tietokoneelle. Purkaessani aineiston kokonaan, tutustuin siihen samalla alustavasti ja pääsin sisään eri tavalla kuin itse jännittävässä haastattelutilanteessa. Tosin erinäisiä äännähdyksiä ja hiljaisuuden kestoja ei koennut tarpeellisiksi kirjata ylös. Tekstiä kertyi 13 sivun verran. (Aaltola & Valli 2007a, 41 – 42; 2007b, 159.)

6.3 Aineiston analysointi

Lukion opettajille lähtettämäni sähköpostikyselyn tuloksien analysoinnin aloitin kirjoittamalla kaikki saamani vastaukset yhteen ja samaan Word-dokumenttiin. Kirjoitustyön jälkeen poimin kustakin oppiaineesta tutkimuksen kannalta oleelliset seksuaaliterveyteen liittyvät sisällöt. Yksi opettajista oli eritellyt tarkasti käyttämiään opetusmenetelmiä ja arvioinut seksuaaliterveyteen liittyvien sisältöjen käsittelyyn käyttämänsä aikaa. Muut vastanneet opettajat kertoivat käytetyn ajan arvioimisen erittäin vaikeaksi. Näin ollen keskityin nimenomaan tuomaan esiin eri oppiaineissa käsitellyt seksuaaliterveyteen liittyvät sisällöt.

Teemahaastattelulla kerätty aineisto on yleensä runsas ja elämänläheinen, mikä tekee analysointivaiheen mielenkiintoiseksi, mutta myös työlääksi (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135). Nimenomaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa Suorannan ja Eskolan (1998, 16) mukaan aineistonkeruun, analyysin ja tulkinnan erottelu toisiaan seuraaviksi vaiheiksi on hankalaa. Analyysi ei ole yksittäinen irrallinen tutkimuksen vaihe, vaan analyysia tehdään pitkin matkaa (Hirsjärvi ym. 2007, 218). Esimerkiksi jo haastattelussa käytetyt teemat muodostavat kehyksen, jonka avulla litteroidun aineiston jäsentely on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 77 – 78).

Haastattelussa keskustelu lähti välillä melkoisestikin rönsyilemään, joten analysoinnin ensimmäisenä vaiheena järjestelin aineistoa teemoittain. Vaikka pyrin laatimaan haastattelun teemat selkeiksi ja sopivan väljiksi, kaikki haastattelussa läpikäytyt asiat eivät sopineet yksiselitteisesti yhden teeman alle. Tämä selittyy seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen kokonaisvaltaisudella. On mahdotonta keskustella vain yhdestä teemasta kerrallaan, koska itse opetustilanteeseen liittyy monia muitakin seikkoja.

Järjestelyn jälkeen aloitin varsinaisen analyysin eli aineiston lukemisen ja muistiinpanojen tekemisen. Pyrin tiivistämään aineistoa ja jäsentämään sitä niin, että mitään olennaista ei putoaisi pois, mutta sen informaatioarvo kasvaisi. Useiden lukemiskertojen jälkeen ryhmittelin ja luokittelin aineistoa uudelleen ja nostin tutkimusongelman kannalta merkittäviä sitaatteja tulkittavaksi. (Eskola & Suoranta 1998, 175 – 186; Aaltola & Valli 2007a, 42; 2007b, 169 – 174.)

Aloitin analyysin aineiston mielenkiintoisimmista ja antoisimmista, ikäänkuin parhaimmista kohdista ja tulkitsin eli kirjoitin omin sanoin, mitä aineistossa on. Tarkoitukseni oli tuoda esille tutkittavien ilmiöiden sosiaalisia merkityksiä ja nähdä asioita kokonaisvaltaisemmin sekä rikastuttaa

tutkimuskohteesta saatavaa kuvaa. (Aaltola & Valli 2007b, 173 – 174; Hirsjärvi & Hurme 2008, 142 – 152)

Opetussuunnitelmien, teoriapohjan, kyselyn ja haastattelun annin sekä omien kokemusteni perusteella laadin seksuaaliterveyteen liittyvien sisältöjen ydinainesanalyysit lukion terveystiedon kolmelle kurssille. Piirsin erilaisia käsitkarttoja hahmottaakseni seksuaalikasvatuksen aiheiden luomia kokonaisuuksia ja mahdollisia aiheiden päällekkäisyyksiä. Erottelin kartoilta yksitoista aihekokonaisuutta, joista jokaisesta luokittelin tietoja tärkeysjärjestykseen ydinainesanalyysin muotoon. Listasin asioita sen mukaan, koinko niiden hallitsemisen ydinaineksen, täydentävän tietämyksen vai erityistietämyksen veroiseksi.

Oli huomioitava, että terveystiedossa on vain yksi pakollinen kurssi. Kyseisellä kurssilla tulisi käsitellä kaikkein olennaisimmat asiat seksuaalisuudesta, sillä kaikki eivät valitse lisäkursseja. Minun tuli siis laatia aihekokonaisuuksista jonkinlaista tärkeysjärjestystä. Olennaisimmat aiheet kirjasin ensimmäisen kurssin ydinainesanalyysiin. Näitä lähdin syventämään ja laajentamaan myöhemmille kursseille. Pyrin myös siihen, että kokonaisuudet sopisivat laajemmin kurssien aihepiireihin. Ydinainesanalyysejä laatiessani huomioin, että kursseilla on seksuaalisuusaiheiden lisäksi paljon muitakin opetettavia sisältöjä, joten varsinaisen seksuaalikasvatuksen osuudeksi muodostui kolme – kuusi oppituntia kurssista riippuen.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä osiossa selvitän ensin lukiolaisten saaman seksuaalikasvatuksen sisältöjä opettajille suunnatun sähköpostikyselyn avulla. Tämän jälkeen tuon esiin haastattelussa nousseita seksuaaliterveyden asiantuntijan ajatuksia siitä, millaisia seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä nuorten lukiokoulutuksessa tulisi käsitellä. Lopuksi esittelen ratkaisujani perustellen laatimani seksuaalikasvatuksen ydinainesanalyysit lukion terveystiedon kolmelle kurssille.

7.1 Kyselyn antia: seksuaaliterveyteen liittyvät sisällöt lukion eri oppiaineissa

Sähköpostikyselyyn vastanneista opettajista kymmenen koki käsitelleensä seksuaalisuutta ainakin jossain määrin oppiaineissaan. **Psykologian**opettaja koki seksuaalisuutta käsiteltävän selkeästi lähes kaikilla kursseilla. Ensimmäisellä kurssilla hän oli esitellyt lyhyesti Freudin seksuaalista kehitysteoriaa, jota hän oli tarkentanut viidennellä kurssilla psykoanalyysin yhteydessä. Toisella kurssilla opettaja oli käsitellyt elämänkaarta, murrosiän muutoksia ja seksuaali-identiteetin muodostumista sekä mahdollisia seksuaalisuuden häiriöitä. Lisäksi aikuisuuden kohdalla hän oli puhunut perheen perustamisesta. Motiivien käsittelyn yhteydessä neljännellä kurssilla hän oli käsitellyt myös seksuaalimotiivia eli sitä, miten seksuaalisuutemme motivoi meitä tekemään erilaisia asioita.

Biologiassa erityisesti neljännellä ”Ihmisen biologia” -kurssilla opettaja koki seksuaalisuuden tulleen voimakkaastikin esiin. Opettaja oli käsitellyt kurssilla ihmisen kehoa eli anatomiaa tarkasti, samoin hormoneja ja niiden vaikutusta ihmisen toimintaan. Lisäksi hän oli ottanut esiin lapsettomuuden biologisena ongelmana, sen syitä ja hoitokeinoja. Sukupuolitaudeista opettaja oli käsitellyt erityisesti HIViä, josta hän oli nostanut esiin tartuntojen määrän, syyt, uskomukset, seuraukset yhteiskunnan kannalta, leviämisen vähentämisen toimenpiteet ja prostituution merkityksen. Biologianopettajan kokemuksen mukaan asiat ovat hankalia ja laajoja, joten hän oli suosinut opetuksessaan opettajajohtoisuutta.

Sama opettaja oli käsitellyt **maantiedossa** perhesuunnittelua liittäen sen hallittuun väestönkasvuun. Hän oli ottanut esiin muun muassa lapsi- ja imeväiskuolleisuuden sekä synnytyksen vaarat. Lisäksi hän oli käsitellyt seksuaalista väkivaltaa, kuten lasten hyväksikäyttöä ja naisen asemaa eri kulttuureissa, sekä näiden vaikutusta seksuaalisuuteen. Erityisesti toisella kurssilla opettaja oli nostanut lukuisia aiheita esille vertailevasti teollisuus- ja kehitysmaiden kesken. Maantiedolle

ominaisesti opettaja oli käyttänyt opetuksessaan erilaisia diagrammeja, karttoja ja kuvia. Esimerkiksi HIV esiintyy myös maantiedossa monella kurssilla tutkittaessa sen levinneisyyttä eri alueilla.

Äidinkielenopettajien mukaan seksuaalisuutta oli voitu käsitellä tunneilla paljonkin, riippuen hieman opiskelijaryhmästä. Aineiden aiheet ja kirja-arvostelut saattoivat olla hyvinkin seksuaalisia. Hieman aihepiiristä riippuen he olivat pohtineet opiskelijoiden kanssa seksuaalisuutta ja erilaisia myyttejä kirjallisuuden kautta eri hahmojen muodossa. Välillä seksuaalisuus oli jäänyt vain maininnan tasolle, toisinaan oli syntynyt varsin pohtivia ja syvällisiäkin keskusteluita.

”Aiheet vaihtelevat laidasta laitaan, mutta ehkäisyasiat ovat jääneet kuitenkin vähemmälle.”

Filosofian ja uskonnon opettajan mukaan monet seksuaalisuuden aiheet ovat hänen oppiaineissaan sangen keskeisiä. Hän oli saattanut keskustella opiskelijoiden kanssa aiheesta paljonkin, riippuen opetettavasta ryhmästä. Esimerkiksi filosofiassa opettaja oli yhdessä opiskelijoiden kanssa määritellyt käsitteitä, kuten rakkautta ja ihmissuhdetta. Uskonossa hän oli käsitellyt ihmisen luomiskertomusta ja Paavalin ohjeita aviomiehelle ja -vaimolle.

Musiikin ensimmäisellä kurssilla opettaja tavallisesti keskustelee nuorten kanssa nuorisomusiikin ja -kulttuurin kehittymisestä ja siinä yhteydessä nuorten seksuaalisesta käyttäytymisestä. Viimeksi hän oli pohtinut opiskelijoiden kanssa muun muassa sitä, onko asennoituminen yhä aikaisemmin aloitettavaan seksuaalisuhteeseen aiempaa hyväksyttävämpää. Opettaja oli nostanut keskustelunaiheeksi myös sen, miten nuoret näkevät trendin, että yhä nuorempina astutaan aikuisten maailmaan ja että paljastavat asut ja räikeät meikit ovat yhä nuorempien muodissa. Erityisen huolissaan musiikinopettaja oli siitä, että nuorten fyysinen kasvu on melkoisesti edellä henkistä valmiutta.

Kahdesta **historian**, yhteiskuntaopin opettajasta toinen ei kokenut käsitelleensä seksuaalisuutta oppiaineissaan, mutta toinen näki niissä moniakin seksuaalisuuden elementtejä. Hän oli historiassa (”Eurooppalaista kulttuurihistoriaa”-kurssilla) saattanut tutkia opiskelijoiden kanssa paljonkin esimerkiksi eri aikakausien taidetta. Erityisesti alastonpatsaita tarkastellessa oli tullut esiin eri aikakausien ihmiskuva. Lisäksi opettaja oli käsitellyt naisen asemaa ja perhekäsityksiä eri aikoina. Kuudennella kurssilla (”Kulttuurien kohtaaminen”) opiskelijat olivat pitäneet esitelmiä, joissa saattoi olla seksuaalisia aiheita taustalla, kuten esimerkiksi Japanin geisha-kulttuuri.

Yhteiskuntaopissa seksuaalisuus sinällään ei ole kovin voimakkaasti esillä opetussuunnitelmissa, mutta se nousee esiin erilaisista aihekokonaisuuksista. Esimerkiksi lakitiedon kurssilla opettaja oli käynyt parisuhteita läpi oikeudellisista näkökulmista. Tällöin hän oli keskustellut opiskelijoiden kanssa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemasta sekä adoptio-oikeudesta. Ensimmäisellä kurssilla opettaja oli yhdessä nuorten kanssa pohtinut Suomen väestörakennetta, jonka yhteydessä hän oli käsitellyt myös perhesuunnittelun kehitystä.

Saksanopettajan näkökulmasta katsoen joidenkin kurssien kappaleiden aihepiireissä oli käsitelty vuorovaikutusta, parisuhdetta ja seurustelua, ystävyyttä sekä tulevaisuuden haaveita. Tutustuttaessa nuoria vieraaseen kulttuuriin, hän oli tarkastellut opiskelijoiden kanssa arvoja ja oikeuksia; muun muassa pohtinut kulttuurien välisiä kommunikaatioeroja ja ihmisoikeuksia sekä maahanmuuttajia. Opettajan mukaan kaiken kaikkiaan kymmenkunta saksan tekstikappaletta käsittelee seksuaalisuusaiheita ja kulttuuri on vahvasti mukana kaikissa oppiaineen kymmenessä kurssissa. Toisen kyselyyn vastanneen kielenopettajan, **englannin ja ranskan opettajan**, mukaan oppikirjojen tekstit sivusivat joskus aihepiiriä.

Matematiikka osoittautui selkeästi aineeksi, jossa seksuaalisuutta ei oltu käsitelty. Tosin toinen opettaja esitti ajatuksen, että hän voisi jatkossa liittää seksuaalisuusaiheita esimerkiksi tehtävänantoon.

”Voisihan jonkin lääkemäärälaskun ottaa vaikka ehkäisytablettien laskuna”

Myöskään toinen matematiikanopettaja ei ollut aihetta kyseisessä oppiaineessa käsitellyt. Sitä vastoin **kemiassa** hän oli tarkastellut rakastumista kemiallisesta näkökulmasta. Hän oli opiskelijoiden kanssa tutkinut, miten samankaltaisia rakastumishormoni ja amfetamiini ovat rakenteeltaan ja miten ihmisen punastelu ja käsien hikoilu aiheutuu amiineista.

”Siis rakastuminen on kemiallinen ilmiö.”

Työskentelen itse liikunnan ja terveystiedon opettajana, joten tässä tutkimuksessa olin kiinnostunut nimenomaan muiden aineiden opettajien käsittelemistä seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä. Opetusmenetelmistä ja sisältöjen käsittelyyn käytetystä ajasta kertoi tarkasti ainoastaan biologian ja maantiedon opettaja, joten en keskittynyt tuloksissa niihin.

Yhteenvetona lukion opettajien vastauksista voi todeta, että lukiolaisten seksuaalikasvatusta tapahtuu vaihtelevasti eri oppiaineissa. Joillakin kursseilla seksuaalisuusaiheita käsitellään runsaastikin, joillakin kursseilla aihe ei ole esillä ollenkaan. Lisäksi saman oppiaineen opettajilla on melko erilaiset käsitykset seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta. Eri oppiaineet antavat mahdollisuuden erilaisten näkökulmien esittämiseen, mikä tukee terveystiedon opetusta. Opettajat kokivat opetettavan ryhmän ohjaavan merkittävästi asioiden käsittelyä. Suurin osa seksuaalikasvatuksesta tapahtuu pohdiskellen ja keskustellen.

7.2 Haastattelun antia: seksuaaliterveyteen liittyvät tärkeät sisällöt nuorten lukiokoulutuksessa

Haastateltava aloittaa huomauttamalla, että erityisesti nuorten mielestä seksuaalisuusaiheet ovat erittäin mielenkiintoisia. Kun seksuaalisuutta liitetään eri oppiaineisiin, tuloksena on jatkuvaa seksuaalikasvatusta pienissä erissä, ja näin nuoret voivat kokea seksuaalisuuden luonnolliseksi asiaksi. Opiskelijat huomaavat, että seksuaalisuus on osa elämää ja se ulottuu kaikkialle. Turhan usein seksuaalikasvatus keskittyy vain sukupuolitautien ehkäisyyn, mikä luo nuorille kielteistä kuvaa seksuaalisuudesta ja seksistä. Opetussuunnitelmissa on kuitenkin jo tautien ohella monia muitakin seksuaaliterveyteen liittyviä sisältöjä (Opetushallitus 2003, 210 – 213).

”Jokainen on seksuaalinen, joten miksei seksuaalisuus kiinnostaisi? Sitä olisi niin helppo saada mukaan kaikkiin eri oppiaineisiin, myös lukiossa. Me puhutaan vaan taudeista, vaikka ois taivasta myöten auki, mistä puhuu.”

Haastateltavan mukaan yhteiskunta ohjaa seksuaalisuuden arvostusta muun muassa terveyspalveluiden suuntaamisella. Kunnissa panostetaan melkoisesti esimerkiksi sydän- ja verisuonitautien sekä diabeteksen hoitoon. Jokaista kuntalaista koskevat asiat, kuten päihteenkäyttö, ravitsemus, liikunta ja seksuaaliterveys, ovat jääneet näiden edellämainittujen varjoon.

”Jos jokainen ihminen on seksuaalinen, mikä on perusfakta, niin jokainen kuntalainen on seksuaalinen eli niillä tulee olla seksuaaliterveyspalveluita. Sehän on mieletön se seksuaalipalveluiden määrä, mitä kunnan pitäis järjestää!”

Yksi seksuaaliterveyspalvelu on seksuaalikasvatuksen antaminen ja saaminen. Jokainen ansaitsee hyvää, laadukasta seksuaalikasvatusta. Se on myös väline olla hyvä opettaja. Tämä edellyttää oman työn kokemista tärkeäksi; sellaiseksi, että voi antaa jotain tuleville sukupolville. Haastateltava näkee ammattikasvattajan sellaiseksi, joka on lähellä nuoria ja onnistuu tukemaan heitä. Tällaisen opettajan luokasta lähtee elämään tyytyväisiä nuoria, joilla on elämäntaidot hallussa, vaikka ovat voineet saavuttaa ylioppilaskirjoituksissa vain keskitason tai jopa heikompia arvosanoja.

Kasvattaja nuorten innoittajana

Haastateltavan mielestä opettajan tulisi olla keskusteleva ja kommunikoiva ja ottaa nuoret mukaan rakentamaan keskustelua ja sitä kautta muokkaamaan käsiteltävää aihetta nuoren näkökulmaan sopivaksi. Toki terveystiedon opettajalla tulee olla oppilaantuntemusta ja pedagogista osaamista. Hän on asiantuntija, joka tietää, mitä eri-ikäisille opiskelijoille tulee opettaa ja miten. (Tyrväinen 2009, 173 – 176.) Haastateltavan mukaan opettajan tulisi saada nuoret ajattelemaan! Opettajan tulisi olla mahdollistaja, joka herättää harrastuneisuutta, halun tutkia asiaa. Haastateltava kokee, että seksuaaliterveydestä on helppo innostua, koska se on jokaisella. Asioita tulee myös käsitellä innostuneesti. Kasvattajan tulee pohtia, käsitteleekö asioita terveyden edistämisen vai sairauksien ehkäisemisen näkökulmasta. Valtakunnallinen opetus suunnitelma painottaa nimenomaan ennaltaehkäisyä (Opetushallitus 2003, 210).

”Senhän voi kurssin alussa ilmoittaa kurssin tavoitteeksi: hyvä seksielämä. Ne (opiskelijat) on aika hiljaa... Eikä niin, et meil on tällä kursilla näitä seksitauteja.”

Haastateltava määrittelee lukion tehtäväksi valmistaa nuorta tätä yhteiskuntaa varten. Hänen mukaansa lukiossa opetusryhmät ovat yleensä heterogeenisiä sekä taustoiltaan että tavoitteiltaan ja opetusryhmässä osa saattaakin pelleillä, osa istua hiljaa ja osa vaatia faktatietoja ylioppilaskirjoituksia varten. Tasoerot korostuvat, koska oma tausta elämäkokemuksineen alkaa nousta entistä enemmän esiin. Mitä enemmän nuoren kotona puhutaan eri aiheista, sitä enemmän nuori on sinut itsensä kanssa. Onnistumisen elämyksiä kokemattomalla ja harvoin kehuja saaneella nuorella on usein heikko itsetunto.

Opetussuunnitelma seksuaalikasvatuksen perustana

Seksuaaliopetuksen rakentamisessa on haastateltavan mukaan panostettava ensin perusasioihin, joiden varaan opetuksen ydinaines rakentuu. Ensimmäiseksi on huomioitava opetussuunnitelmat, niin valtakunnallinen, kaupungin tai kunnan kuin koulunkin opetussuunnitelma. Haastateltava

kehuu opetussuunnitelmia joustaviksi, sillä niitä voi tulkita monella tavalla, niinkuin lukijalle itselleen parhaiten sopii. Myös oman arvomaailman, sen miten seksuaalisuuden itse arvottaa, on oltava kunnossa. Kasvattajan työtä helpottaa, jos oma ja koulun arvomaailma kohtaavat.

”Opsikin on sellainen, ku sitä luetaan, se saa valtavasti eri merkityksiä jos haluaa.”

Haastateltava jatkaa keskeisten käsitteiden selvittämisellä; ensin itselleen ja sen jälkeen opiskelijoille. Seksuaalikasvatuksen osalta nuorille on tärkeää selvittää ainakin se, mitä tarkoitetaan seksuaaliterveydellä, seksuaalisella hyvinvoinnilla, seksuaalisella mielihyvällä ja seksillä. Näin varmistutaan siitä, että puhutaan samoista asioista. Opetuksessa tulisi myös huomioida opiskelijoiden kehitystehtävät ja kehityspsykologia. Opettajan tulisi selvittää, millaista elämänvaihetta lukioikäiset nuoret elävät ja miten he voivat. Juuri samoja elementtejä Tyrväinen (2009, 172 – 173) painottaa terveystiedon opettajan osaamisalueina.

Nuorten ehdoilla eteneminen

Ennen varsinaisen opetuksen aloittamista tulisi vielä ottaa selvää heterogeenisen ryhmän tasoeroista. Haastateltava kehottaa opettajaa ensin aktivoimaan nuoria johdattelemalla heidät aiheeseen huomioiden lukion tiukat aikaraamit. Opettajan tulisi esimerkiksi selventää, mitä seksuaaliseen terveyteen kuuluu ja mitkä ovat sen ulottuvuudet. Tyrväisen (2009, 174 – 175, 178) mukaan opettajan tuleekin perustaa opetuksensa viimeisimmän tutkimustiedon pohjalle ja huolehtia sisällöllisen aineenhallinnan vahvistamisesta. Haastateltava jatkaa, että johdattelun jälkeen opiskelijat kirjoittavat paperilapuille avoimia kysymyksiä heitä askarruttavista asioista. Myös jonkinlaisen seksuaaliterveystietokilpailun järjestäminen voisi olla tarpeellista. Se kävisi formatiivisesta testistä, joka näyttää opettajalle, missä asioissa tarvitaan harjoitusta. Näin opettaja saa kuvan nuorten ajatuksenjuoksusta ja huomaa, jos jokin ulottuvuus on kokonaisuudessaan heikko. Samalla opettaja saa tukea muun muassa oppilaantuntemukselleen (Tyrväinen 2009, 175).

Haastateltava muistuttaa, että tällainen lähtötason mittaus on tehtävä jokaiselle opetusryhmälle erikseen ja jonkinlaista seurantaa opetuksen ”perillemenosta” on myös suoritettava. Opetusta toteuttaessa pitää huomioida nuorten herkkyyt. Myös opettajan tulisi olla herkkänä, ja huomioida, että kaikki vaikuttaa opetukseen ja ilmapiiriin. Jos esimerkiksi tulee ilmi, että joku ryhmän opiskelijoista on homoseksuaali tai joku opiskelija joutuu seksuaalisen väkivallan kohteeksi, rakennelma saattaa romahtaa ja työ on perustuksia myöten aloitettava uudelleen. Asiat saattavat

nuorten mielissä saada eri olosuhteissa aivan erilaisia merkityksiä. Tämä vaatii opettajalta eettistä osaamista (Tyrväinen 2009, 177 – 178).

Lukion seksuaalikasvatuksen ytimet

Lukion seksuaalikasvatukseen haastateltava antaa elämäkokemuksensa ja ”näppituntumansa” mukaan kolme selkeää kokonaisuutta: seksuaalisen identiteetin, parisuhteessa elämisen laadun ja seksin laatukysymysten pohtimisen. Opettajan on hyvä aloittaa seksuaalisen identiteetin selvittämisestä. Keinoja seksuaalisen identiteetin vahvistamiseen on tärkeä sekä etsiä että löytää. Lisäksi kukin voi verrata omaa olemistaan seksuaalioikeuksiin; onko se hyvä ja luvallinen. Seksuaalioikeuksien pohdinta on haastateltavan mielestä ansiokasta.

Seksuaalioikeudet on sinänsä ”kivoja”, et ku kattoo niitä, et aattelee, et ei nää oo Suomes mikään ongelma, mut sit ku rupeet lukemaan niitä oikeen kunnolla, ni eihän näist toteudu itse asiassa juuri mikään! Ei ainakaan täysin.

Lukiovaiheessa seurustelu on yleistä ja parisuhteessa elämisen laadun pohtiminen olisi erittäin ajankohtaista. Opiskelijoiden kanssa on hyvä selvittää parisuhteiden kirjoa. Kenelle tahansa tärkeitä taitoja on tietää, miten ollaan parisuhteessa, miten kommunikoidaan, miten vältetään ”jumiutumista” ja miten ratkaistaan riitoja.

Kolmannen merkittävän aihealueen eli seksin laatukysymysten pohtimisen tulisi haastateltavan mukaan sisältää ensinnäkin keskustelua siitä, mitä seksi on. Opiskelijoiden kanssa olisi hyvä käsitellä suhtautumista pornoon, joka herättää varmasti ristiriitaisia tunteita. Myös ehkäisykäyttö on tärkeä seksin laatuun vaikuttava tekijä. Lisäksi tulisi keskustella siitä, miten tuntee tyytyväisyyttä ja miten välttyä väkivallalta sekä siitä, että hermoileminen seksin yhteydessä on tavallista. Oleellista olisi ymmärtää, että seksissä tulisi ehkäistä raskauden ja tautien lisäksi muun muassa katumusta, väkivaltaa ja pahaa mieltä.

Haastateltava muistuttaa, että opetusryhmän tasosta riippuen voi olla, että opettajan pitää lähteä liikkeelle aivan alusta tai hän voi ottaa opetukseen mukaan paljon muutakin. Aihepiiri on todella laaja. Ainakin ihmissuhdetaidot, parisuhdetaidot, turvaseksi, rintojen ja kivesten tutkiminen, perheen perustaminen ja rahojen riittävyys, sinkkuelämä, vastuu, sukupuolitautilien kertaus sekä seksuaaliterveyspalvelut ovat merkittäviä aiheita niin nuoruuden kuin tulevaisuudenkin osalta.

Opetuksen syvyys

Intiimien aiheiden kanssa opettaja joutuu miettimään, kuinka pitkälle opetuksessa voi edetä. Haastateltavan mukaan voi mennä niin pitkälle, miten pitkälle itse on päässyt. Seksuaalikasvatus saa jäädä hieman avoimeksi, jotta jokainen saa täydentää opit omaan seksuaalisuuteensa sopiviksi. Esimerkiksi yhdyntäasentoja ei tarvitse opettaa, vaan ne opettaja voi jättää opiskelijan ja tämän kumppanin omien halujen ja mieltymysten sekä mielikuvituksen varaan. Kukin opettaja harkitsee oman pedagogisen ja eettisen osaamisensa sekä tiedollisten resurssiensa mukaan, miten ja kuinka pitkälle etenee (Tyrväinen 2009, 172 – 173).

”Voi käydä vain ekassa porstuassa ja miettiä, jos harrastaa seksiä, niin miksi harrastaa, tai voi mennä pidemmälle pohtimaan, että missä kohtaa tuntuu miltäkin ja mitkä aistit on käytössä. Nuoria kiinnostaa se, mitä seksissä tapahtuu; mihin mitäkin tökätään, on se juttu.”

Arkojen aiheiden, kuten seksuaalisen väkivallan käsittelemistä, helpottaa ”me”-muodon käyttö puheessa. Opettajan kannattaa alustaa aihetta kertomalla reaalieläjiä: ”kaikki eivät elä onnellisessa parisuhteessa”, ja samalla saadaan keskustelua siitä, mitä onnellisuus edes on. Tai sitten voi tuoda esiin toisen faktan: ”osa meistä on nähnyt ja joutuu näkemään väkivaltaa tänäänkin kotonaan”. Tässä yhteydessä on hyvä muistuttaa, että nuoren tehtävä ei ole auttaa siinä tilanteessa vanhempiaan, vaan itseään. Nuorelle tulisi opettaa myös itsensä suojelua.

”Normaalilla ihmisellä eli ei-traumatisoituneella on kyky nähdä, milloin toisella ei ole puhtaita jauhoja pussissaan, mutta rikottu ihminen ei näe niitä signaaleja, että tässä ei olekaan kivaa tulossa.”

Itsetunnon ja itsetunteiden tukeminen

Lukiolaiset ovat yleensä ohittaneet murrosiän kuohunnat, mutta kehitystyö on vielä kesken. Opiskelijoille on hyvä selvittää, että murrosikä ja nuoruus on kaksi eri asiaa päällekkäin. Nuoret ovat tarkkoja ulkonäöstään ja kehostaan. He ovat itse usein turhan kriittisiä itselleen. Nuoria tulisi muistaa kehua aina, kun on siihen aihetta. Näin voi jo vastata nuoren itsetunnon vahvistamisesta. Nuorilla on yleensä kiire aikuistua, joskin kiire kehittyä loppuu monilta aikuisuuden portilla. Opiskelijoiden kanssa tulisikin tutustua ihmisen elämänsäkaareen ja selvittää, mitä missäkin elämäntilanteissa voi tai kuuluu tehdä. Tähän opettaja saa tukea biologiasta ja yhteiskuntaopista.

”On tärkeä vakuuttaa heille (nuorille), että keho muuttuu ja se on hyvä, sillä niin pitääkin! Kaikilla kehoilla pärjää joka tapauksessa, mut monet on hirveen hyviä.”

Tämän päivän lukion terveystiedon oppikirjat ovat hyvinkin erilaisia. Koulukirjat eivät kuitenkaan ole kasvattajalle mikään määränpää, vaan se on opetussuunnitelma. Haastateltava kannattaa ”Minä-vihon” teettämistä opiskelijoilla. Vihkoon voi kukin kerätä omia juttujaan, jotka ovat tärkeitä itselle ja lisäksi kokeissa tarvittavia faktoja. Näin tuetaan opiskelijan tiedollista kehitystä sekä itsetuntemuksen vahvistumista.

”Jos vaikka pohditaan tunnin verran laadukasta seksiä, niin johonkin sivuun voi laittaa listaa ”kriteereistä”, esimerkiksi: ehkäisy hoidettu, ei viinaa, tarpeeksi aikaa ... Sitten kokeessa voi kaivella näitä listoja muistivarastoistaan.”

Yhteenvetona haastattelusta voi todeta tärkeäksi opiskelijoiden ehdoilla ja heidän tasollaan etenemisen. Suositeltavat aihekokonaisuudet lukion seksuaalikasvatukseen ovat oman seksuaalisen identiteetin vahvistaminen ja sekä parisuhteen että seksin laadukkuus. Opettajan kannattaa käsitellä asioita terveyden edistämisen näkökulmasta ja innostuneesti sekä monipuolisesti. Faktat tulee opettaa, mutta myös nuoren harrastuneisuuden varaan on hyvä jättää osa aiheista.

7.3 Ydinainesanalyysit seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä lukion terveystiedon kursseille

Rakentamani seksuaalikasvatuksen ydinainesanalyysit lukion terveystiedon kolmelle kurssille pohjautuvat tämän tutkimuksen teoriapohjaan, lukion valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan, teettämäni sähköpostikyselyyn ja haastatteluun sekä omiin kokemuksiini liikunnan ja terveystiedon opettajan työssä. Lähdin liikkeelle siitä faktasta, että terveystiedossa on vain yksi pakollinen kurssi. Näin ollen kaikkein oleellisimmat asiat tulisi käydä läpi ensimmäisellä, terveyden perustietoja käsittelevällä kurssilla.

Erottelin seksuaalisuudesta kaiken kaikkiaan yksitoista merkittävää aihekokonaisuutta. Kustakin kokonaisuudesta erittelin tietoja, jotka luokittelin niiden merkittävyyden mukaan ydinainekseksi, täydentäväksi tietämykseksi ja erityistietämykseksi. Kokonaisuudet ja tiedot jaoin kolmeen kurssiin niiden vaativuuden ja kurssiin sopivien aihepiirien mukaan. Tein analyysit sillä oletuksella, että opiskelija käy terveystiedon kurssit suosituksen mukaisesti numerojärjestyksessä. Poimimieni

aiheiden lisäksi jokaisella kurssilla tulisi harjoittaa vuorovaikutustaitoja. Sosiaalinen kanssakäyminen ja yhteistoiminta opettavat monia seksuaalisuuden myönteiseen toteuttamiseen tarvittavia taitoja, kuten yhdessä olemista ja kokemista sekä vastuun ottamista omista ajatuksistaan ja valinnoistaan (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 31).

Yhden lukion kurssin laajuus on 45 minuutin oppitunneissa laskettuna 38 tuntia. Käytännössä lomapäivät, koeviikko ja erilaiset lukion tapahtumat voivat supistaa kurssin tuntimäärää jopa alle 30 tuntiin. Olen laatinut ydiainesanalyysit niin, että kunkin ydinaineksen käsittelyyn tulisi varata aikaa ainakin yhden oppitunnin verran. Selvitän ajankäyttöä tarkemmin kunkin kurssin analyysissä.

TE1 Terveiden perusteet

Nimensä mukaisesti kurssilla käsitellään terveyteen liittyviä perusasioita, joihin myös seksuaalisuus olennaisena osana kuuluu (Opetushallitus 2003, 211). Ensimmäiselle kurssille hahmotin viisi seksuaalisuuden perustetta, joiden käsittelemiseen olisi hyvä varata aikaa ainakin kuusi oppituntia; ”turvallinen seksi” vaatii kaksi oppituntia ja muut sisällöt yhden oppitunnin. Painotusta tulee tehdä opiskelijaryhmän osaamistason mukaan.

Seksuaalisuutta tulee ensin avata käsitteenä; mitä sillä tarkoitetaan. *Ydinaineksena* opiskelijan tulisi tietää myös muita aiheeseen liittyviä käsitteitä, jotta varmistetaan opettajan ja opiskelijoiden puhuvan samoista asioista. Opettajan käyttämät termit kertovat myös opettajan kannan ja arvostuksen seksuaalisuusasioissa (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 21 - 22). Opiskelijan tulisi hahmottaa seksuaalisuuden kokonaisvaltaisuus ja sen jatkuva rakentaminen ja purkaminen. Lisäksi hänen tulisi ymmärtää, mitä tarkoitetaan seksuaalisella halulla, seksuaalisella mielihyvällä ja nautinnolla sekä orgasmilla. Myös seksin merkitys seksuaalisten tarpeiden tyydyttämisessä sekä seksin ja pornon erot kuuluvat olennaisimpiin tietoihin. Opiskelijan tulisi tiedostaa, miten sukupuoli hallitsee elämäämme, vaikka sen määrittäminen ei ole aivan yksiselitteistä. Hänen tulisi ymmärtää myös seksuaalisen suuntautumisen muodot.

Opiskelijan olisi *täydentävänä tietämyksenä* pohtia omaa seksuaalisuuttaan ja liittämään siihen edellä mainittuja käsitteitä. Ne toimivat eräänlaisina työkaluina oman seksuaalisuuden etsimisessä ja löytämisessä. Näin nuori tulee myös paremmin tietoiseksi itsestään ja käyttäytymisestään. *Erytystietona* opiskelijan olisi hyvä tietää myös hieman harvinaisempien käsitteiden merkitys, jotka saattavat herättää ihmetystä. Tällaisia ovat muun muassa sadomasokismi, fetisismi, g-piste tai

geishakuulat. Tässä yhteydessä voi olla tarpeellista kysyä opiskelijoilta kirjallisesti, mitkä heidän kuulemansa tai lukemansa käsitteet ovat jääneet heille epäselviksi.

Nuorten seksuaalioikeudet –kokonaisuudesta ydinaines on, että nuori tietää omat seksuaaliset oikeutensa. Erityisesti hänen tulisi ymmärtää, että jokaisella on lupa olla oma itsensä, mikä tukee myös opiskelijan oman seksuaalisuuden rakentamista. Nuoren olisi välttämätöntä tietää myös oikeutensa suojella omaa itseään ja ymmärtää, missä menee raja; mitä asioita hänen ei tarvitse sietää. Esimerkiksi nuorella on oikeus harrastaa haluamaansa seksiä, ja sen tulee tapahtua täysin vapaaehtoisesti, myös parisuhteessa. Nuoret voivat ajatella seksin kuuluvan välttämättömäksi osaksi seurustelua (Kinnunen 2001, 130 – 131). Näiden lisäksi opiskelijan *täydentävä tietämys* on hahmottaa, miten nuorten seksuaalioikeudet toteutuvat meillä Suomessa ja myös muualla maailmassa. Nuoren on hyvä tietää myös yleisistä seksuaalioikeuksista, jotka jonkun verran poikkeavat nuorten oikeuksista. Tämä on *erityistietämystä*.

Kolmas aihepiiri on **turvallinen seksi**. *Ydinaineksena* opiskelijan tulisi tietää eri muodot, miten seksiä voi harrastaa. Hänen tulisi ymmärtää ainakin fantasiointi, helliminen, suuteleminen, sukupuolielinten hyväileminen käsin ja suulla, itsetyydytys sekä yhdyntä seksin muotoina. Lisäksi hänen tulisi ymmärtää, milloin seksin harrastamisen voi aloittaa ja milloin on valmis yhdyntään. Kontulan (2008, 112 – 114) mukaan nuoret aloittavat yhdynnät keskimäärin 17 – 18-vuotiaana eli juuri lukioiässä. Aihe on siis erittäin ajankohtainen. Ydinainekseen kuuluu myös sellaisten tilanteiden tiedostaminen, joissa nuorella on riski saada sukupuolitauti, tulla ei-toivotusti raskaaksi tai tuntee mielipahaa ja katumusta. Heidän olisi välttämätöntä tietää, miten ei-toivotulta raskaudelta ja sukupuolitaudeilta tulee suojautua, sekä miten kondomia käytetään oikein, olipa seksuaalinen suuntautuminen mikä tahansa.

Täydentävä tieto on, millaisia oireita sukupuolitaudit aiheuttavat ja miten tulee toimia, jos kyseisiä oireita havaitsee itsessään tai kumppanissaan. Myös raskauden ensioireiden tunnistaminen ja niiden havaitsemisen jälkeiset toimenpiteet kuuluvat tarpeellisen tiedon piiriin. *Erityistietämystä* opiskelijalle on raskauden keskeytyksen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset vaikutukset.

Seksuaaliterveyspalvelut muodostavat kurssin neljännen kokonaisuuden. *Ydinaines* on tietää, millaisissa tilanteissa voi saada apua ja mistä. Tällaisia tapauksia ovat ainakin: seksuaalineuvonta, huolet normaalista kehityksestä, varhaiset tai myöhäiset tai runsaat ja kivuliaat kuukautiset, öiset siemensyöksyt, kireä esinahka, ehkäisyntarve, ongelmat yhdynnässä, epäily

sukupuolitauditartunnasta, epäily raskaudesta sekä vaivat ja kutinat sukupuolielinten alueella. Paikallisten palveluntarjoajien osoitteiden ja puhelinnumeroiden tunteminen saattaisi madaltaa nuoren kynnystä hakea apua.

Kouluterveyskyselyn (2009) mukaan kolmasosa lukiolaisista kokee terveydenhoitajan tai lääkärin lähestymisen seksuaaliterveysasioissa vaikeaksi tai melko vaikeaksi. *Täydentävän tiedon* muodossa tulisikin käsitellä internetin tarjoamia luotettavia avuntarjoajia, sillä ongelmat seksuaalisuuden alueella koetaan yleensä arkaluontoisiksi. Opiskelijoiden kanssa kannattaa tutustua ainakin Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Rikosuhripäivystyksen sekä Väestöliiton ja Poikien Puhelimen sivustoihin. *Erityistietämystä* on hahmottaa, mitä gynekologin tai urologin vastaanotolla tapahtuu. Lisäksi seksuaaliterveyspalveluiden kustannuksia on hyödyllistä hahmottaa, jotta mielikuva suurista maksuista ei ainakaan nostaisi kynnystä hakeutua seksuaalisuusasioiden vuoksi vastaanotolle.

Viides aihepiiri on **seurustelu**, jonka *ydinaines* on tietää, mitä seurustelu on, miksi monet ihmiset seurustelevat, miten ja milloin sen voi aloittaa, miten ja miksi se lopetetaan ja mistä tietää, kenen kanssa kannattaa seurustella. Lukioiässä seurustelu on yleistä (Kontula 2008, 112 – 114). Nuoren ei kuitenkaan tule seurustella vain siksi, että muutkin tekevät niin. *Täydentävä tietämys* kattaa sen ymmärtämisen, että kaikki eivät halua seurustella. Hänen on tarpeellista myös tiedostaa, että seurustelemattomuus eli sinkkuus voi olla pysyvä valinta tai ohimenevä vaihe sopivaa kumppania etsiessä. *Erityistietämys* sisältää tiedon, miten seurustelu muuttuu elämän aikana.

Olen koonnut edellä esittämäni ydinaineokset, täydentävän tietämyksen ja erityistietämyksen taulukoksi (Taulukko 1).

YDINAINES	TÄYDENTÄVÄ TIETÄMYS	ERITYISTIETÄMYS
Seksuaalisuus		
- ymmärtää käsitteet: seksuaalisuus, seksuaaliterveys, seksuaalinen halu, mielihyvä ja nautinto, seksi, porno, orgasmi, sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen	- osata liittää käsitteet omaan elämäänsä ja omaan seksuaalisuuteensa -pyrkii etsimään ja löytämään omaa seksuaalisuuttansa	- ymmärtää vieraampia käsitteitä opiskelijoiden tietämyksen ja tarpeiden mukaan, esimerkiksi sadomasokismi, fetisismi, g-piste, geishakuulat
Nuorten seksuaalioikeudet		
- tietää omat seksuaalioikeutensa: erityisesti oikeus olla oma itsensä ja suojella itseään, oikeus saada tietoa ja apua tarvittaessa	- hahmottaa, miten nuorten seksuaalioikeudet toteutuvat Suomessa ja muualla maailmassa	- tietää yleisistä seksuaalioikeuksista
Turvallinen seksi		
- ymmärtää seksin monimuotoisuus (helliminen, suutelu, petting, suuseksi, fantasiat, itsetyydytys, yhdyntä) - ymmärtää seksin vaatimukset; milloin valmis seksiin ja yhdyntään. - tietää, miten suojaudutaan ei-toivotuilta raskauksilta, sukupuolitaudeilta ja pahalta mieleltä.	- tietää sukupuolitautilien oireet ja raskauden ensioireet - tietää, miten edellämainittujen oireiden havaitsemisen jälkeen toimitaan	- tietää, millaisia vaikutuksia raskaudenkeskeytykset aiheuttavat fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti
Seksuaaliterveyspalvelut		
- tietää, mistä apua, kun on epä tietoinen, huolestunut omasta kehityksestään, sukupuolitautiloireita, raskauden oireita, kipuja tai kutinaa sukuelinten alueella, kokee ongelmia yhdynnässä, tarvitsee ehkäisyä, kun haluaa helpottaa kuukautisista tai kireästä esinahasta peräisin olevia kipuja	- tietää, millaisia luotettavia avuntarjoajia netissä on (ainakin MLL, Väestöliitto ja Poikien Puhelin, Rikosuhripäivystys)	- tietää, mitä gynekologin tai urologin vastaanotolla tapahtuu - tietää, mitä seksuaaliterveyspalvelut maksavat
Seurustelu		
- käsittää seurusteluun liittyviä asioita: miksi, milloin, kenen kanssa, miten aloitetaan, miten ja milloin lopetetaan	- ymmärtää sinkkuuden väliaikaisena elämänvaiheena tai pysyvänä valintana	- tietää, miten seurustelu muuttuu eri elämänvaiheissa

Taulukko 1. Ydinainesanalyysi TE1 Terveiden perusteet –kurssin seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä.

TE2 Nuoret, terveys ja arkielämä

Toisella kurssilla käsitellään otsikon mukaisesti nuorten arkeen liittyviä asioita, kuten aikuistumista ja valmistautumista sen haasteisiin, päihteitä ja niiden käyttöä tai käyttämättömyyttä sekä mielen hyvinvointia ja sen mahdollista horjumista (Opetushallitus 2003, 212). Myös tälle kurssille kokosin seksuaalikasvatuksen osalta viisi aihekokonaisuutta, joiden käsittelemiseen olisi hyvä varata ainakin kuusi oppituntia; perheen perustamiseen liittyviin asioihin kaksi oppituntia ja muihin sisältöihin yksi oppitunti.

Toisen kurssin alussa opiskelijan tulisi **vahvistaa seksuaalista minäkuvaansa**. Näin kurssilla käsiteltävien identiteetin, kehonkuvan ja mielihyvän tuntemuksen synnyn sekä riippuvuuden voi kokea astetta henkilökohtaisemmaksi. *Ydinaineksena* on seksuaali-identiteetin ja seksuaalisen minäkuvan ymmärtäminen. Oman seksuaalisuuden pohtiminen on todennäköisesti kypsempää kuin ensimmäisellä kurssilla.

Tänä päivänä monen nuoren elämässä on mukana päihteitä. Joka kymmenes lukiolainen tupakoi päivittäin ja saman verran nuoria oli kokeillut kyselyä edeltävän kuukauden aikana huumaavia aineita. Viideosa lukiolaisista nauttii alkoholia tosi humalaan asti vähintään kerran kuukaudessa. Erityisesti nuorten asenteet päihteiden käyttöä kohtaan ovat suopeamia kuin ennen. (Kouluterveyskysely 2009.) *Täydentävä tietämys* on ymmärtää, että päihteet vaikuttavat merkittävästi myös seksuaalisuuteen – sekä omaan että läheisten. *Erityistietämyksen* muodossa on hyvä muistuttaa nuoria myös median vaikutuksesta omaan seksuaalisuuteen. Kokemusteni mukaan suurin osa lukiolaisista osaa jo varsin kypsästi suhtautua median antamiin malleihin siitä, millaisia meidän ”kuuluisi” olla.

Ydinaines on, että opiskelija hahmottaa ihmisen **seksuaalista kehitystä**, sillä se tukee nuorta oman seksuaali-identiteetin rakentamisessa ja auttaa tätä ehkä hyväksymään omaa kehoaan. Opiskelijan tulisi hahmottaa, mitä missäkin ikävaiheessa tapahtuu, tiedostaen kuitenkin kehityksen yksilöllisyyden. Nuoren on hyvä hahmottaa myös ihmisen elämänkaarta *täydentävän tietämyksen* muodossa; mitä asioita kuhunkin elämänvaiheeseen kuuluu, ja miten paljon niistä voi poiketa; esimerkiksi naisen voi olla erittäin vaikea saada lapsia enää 40 ikävuoden jälkeen. *Erityistietämyksenä* nuoren on hyvä ymmärtää, että kaikki eivät halua kehittyä, eivätkä antaa kehonsa muuttua. Hänen on hyödyllistä tietää, millaisia keinoja ihminen saattaa käyttää yrittäessään vastustaa kehitystään ja mitä tällaisesta vastustamisen yrittämisestä voi seurata.

Kolmas aihealue keskittyy **parisuhteen** saloihin. *Ydinainesta* on tietää, mikä on parisuhde ja miten siinä eletään ja edetään; miten voi kehittää parisuhdetta. *Täydentävänä tietona* nuorelle on hyvä selvittää, että parisuhde ei ole pelkkää ruusuilla tanssimista, vaan siihen kuuluu myös ristiriitoja, jotka tulee toki selvittää. Tyypillisimpiä parisuhteen ongelmia olisi tarpeen käydä nuorten kanssa läpi ja pohtia niihin ratkaisuja. Nuorelle on *erityisenä tietona* hyvä selvittää eri parisuhdemuotoja, jotta hän voi miettiä, mikä on hänelle itselleen paras vaihtoehto nyt ja tulevaisuudessa.

Neljäs aihepiiri koskee **perheen perustamista**, jossa *ydinaineksena* on, että opiskelija ymmärtää perhesuunnittelun käsitteen ja sen tarpeellisuuden. Nuoren tulisi ymmärtää, milloin perheen voi perustaa, kenen kanssa se kannattaa tehdä ja miten hän voi vaalia hedelmällisyyttään. Tärkeää olisi myös miettiä syitä, miksi perheen haluaisi rakentaa, ja mitä tehdä sellaisessa tilanteessa, kun toinen osapuoli ei haluakaan jälkikasvua. Opiskelijan tulisi myös tietää, mitä raskausaikana ja synnytyksen jälkeen tulee huomioida sekä äidin ja lapsen että koko perheen terveyden edistämiseksi; esimerkiksi neuvolajärjestelmän merkitys.

Täydentävänä tietämyksenä opiskelijan tulisi tietää, että lapsettomuus on melko yleistä. Lähes joka kuudes pariskunta kokee vaikeuksia saada jälkikasvua (Tiitinen 2010). Nuoren tulisi ymmärtää, mistä lapsettomuus voi johtua. Nuoren on hyvä tietää lapsettomuushoidoista sekä siitä, milloin ja minne kannattaa hakeutua tutkimuksiin. *Eriyistietämyksen* muodossa nuoren on hyvä tietää yhteiskunnan tuista lapsiperheille sekä hahmottaa mihin lapsiperheessä kuluu rahaa.

Seksuaalisen väkivallan *ydinaineksena* on, että opiskelija tietää sen muodot ja siltä suojautumisen keinot. Lisäksi hänen tulee ymmärtää, että kyseessä on erittäin vakava ja valitettavan yleinen asia. Nuoren olisi välttämätöntä tietää myös, mistä hän tai hänen läheisensä saa tarvittaessa apua. *Täydentävä tietämys* ohjaa seksuaalisen väkivallan syitä ja seurauksia. Lisäksi *täydentävänä tietämyksenä* nuoren on hyvä tietää yhteiskunnan asenteista seksuaalista väkivaltaa kohtaan, muun muassa teoista saatavien rangaistusten muodossa.

Olen koonnut Nuoret, terveys ja arkielämä –kurssin keskeiset tiedot taulukkoon 2.

YDINAINES	TÄYDENTÄVÄ TIETÄMYS	ERITYSITIETÄMYS
Oma seksuaalisuus		
- pyrkii vahvistamaan omaa seksuaalista minäkuvaansa - ymmärtää käsitteet: seksuaali-identiteetti, seksuaalinen minäkuva - ymmärtää itsetunnon merkitys seksuaalisuudelle	- ymmärtää, miten päihteidenkäyttö vaikuttaa omaan ja läheisten seksuaalisuuteen	- ymmärtää, miten media voi vaikuttaa seksuaalisuuteen
Seksuaalinen kehitys		
- hahmottaa ihmisen seksuaalisen kehityksen pääpiirteet ja yksilöllisyys	- ymmärtää ihmisen elämäntilanne ja hahmottaa, mitä olisi ajankohtaista tehdä missäkin elämänvaiheessa.	- tietää, miten jotkut voivat yrittää vastustaa kehitystään - ymmärtää toiminnan haitallisuus
Laadukas parisuhde		
- ymmärtää, mikä on parisuhde ja miten sitä voi kehittää, miten parisuhteessa edetään	- ymmärtää, että ongelmat kuuluvat parisuhteeseen - tietää hyviä keinoja ongelmien ratkaisemiseksi	- hahmottaa erilaisia parisuhteen muotoja
Perheen perustaminen		
- ymmärtää perhesuunnittelun käsite ja sen tarpeellisuus (miksi, milloin ja kenen kanssa haluaa perheen) - tietää, mitä raskausaikana ja synnytyksen jälkeen tulee huomioida koko perheen terveyden edistämiseksi	- tietää lapsettomuuden syyt ja hoitomenetelmät	- hahmottaa lapsiperheen rahan menoa - tietää yhteiskunnan tuista lapsiperheille
Seksuaalinen väkivalta		
- tietää seksuaalisen väkivallan muodot - käsittää sen yleisyys ja vakavuus - tietää keinoja siltä suojautumiseen - tietää, mistä saa apua	- tietää, miksi seksuaalista väkivaltaa tapahtuu ja mitä sitä seuraa	- tietää, mitä rikoksen tekijälle seuraa, lakiasiat.

Taulukko 2. Ydinainesanalyysi TE2 Nuoret, terveys ja arkielämä –kurssin seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä.

TE3 Terveys ja tutkimus

Terveystiedon kolmannella kurssilla perehdytään terveyden ja sairauden tutkimiseen ja terveyteen liittyviin historiallisiin näkökulmiin (Opetushallitus 2003, 212). Terveyden tutkimisen yhteydessä olisi tarpeellista käydä läpi ainakin yhden oppitunnin verran myös **seksuaaliterveyden tutkimista**, kuten rutiinikäyntejä terveydenhoitajalla tai lääkärissä. Lisäksi opiskelijoiden kanssa tulisi käsitellä, mitä gynekologin tai urologin vastaanotolla tapahtuu, mitä eri neuvoloissa tehdään, miten sukupuolitauteja tutkitaan, miten lapsettomuutta tutkitaan ja hoidetaan sekä miten kauneusleikkaukset vaikuttavat ihmisen seksuaalisuuteen. Nuorelle on myös tarpeellista selvittää, miten hän voi itse tutkia rintojaan tai kiveksiään. Hautamäen (2009, 151) mukaan terveystiedon tunneilla tulisi ohjata nuoria itsehoitoon, sillä kuntien talousahdingossa erityisesti erikoissairaanhoidon pääsy saattaa pitkittyä.

Seksuaalisuuden historiaa käsiteltäessä yhteistyö historian opettajan kanssa on suositeltavaa. Opiskelijoiden kanssa on hyödyllistä tarkastella ihmisen seksuaalisuuden ilmentämistä eri aikoina. Esimerkiksi viime vuosisadan alun kauneusihanteiden ja seksuaalioikeuksien toteutumisen arviointia olisi hyödyllistä pohtia opiskelijoiden kanssa. Nuorten olisi hyödyllistä tietää myös, miten raskauksilta ja sukupuolitaudeilta on aikoinaan suojauduttu sekä millaista oli entisajan seurustelu ja milloin perustettiin perhe. Seksuaaliterveyden tutkimus- ja hoitomenetelmien kehittymisen tarkastelu saattaa lisätä nuorten arvostusta tämän päivän terveydenhoitoa kohtaan. Tähän voi käyttää osan terveydenhoidon historiaa käsittelevästä oppitunnista.

Ehkä kokonaisvaltaisin ja kypsyyttä vaativin seksuaalisuuden aihekokonaisuus on **hyvä seksielämä**, joten se on hyvä sijoittaa vasta kolmannelle kurssille. Aiheen käsittelyyn tulee varata ainakin kaksi oppituntia. *Ydinaineksena* opiskelijan tulisi tietää, millaista on laadukas seksi ja mitkä tekijät parantavat sitä; muun muassa seksuaalinen mielihyvä ja nautinto ovat osa hyvää seksiä. Lisäksi nuoren tulisi ymmärtää, milloin seksi on turvallista, miten voi minimoida katumusta ja paha oloa. Myös orgasmin saavuttamisen tärkeyttä kannattaa käsitellä. *Täydentävänä tietämyksenä* nuoren on hyvä ymmärtää myös seksin mahdollinen epäonnistuminen, sillä aina ei haluta eikä seksi onnistu. Hänen olisi tärkeä tietää, miten asian voisi ratkaista ja mistä saa apua. *Erityistietämyksenä* voi nuorten kanssa pohtia myös seksin runsautta elämässä; miten paljon on tarpeeksi.

Opetussuunnitelman mukaan opiskelijat toteuttavat kolmannella kurssilla pienimuotoisen terveystietäytymistutkimuksen (Opetushallitus 2003, 213). Opettaja voi ohjata opiskelijoita

laatimaan seksuaalisuuteen liittyviä tutkimuksia. Taulukkoon 3 olen merkinnyt ”Tutkimus ja terveys” -kurssilla toteutettavan seksuaalikasvatuksen keskeiset asiat.

YDINAINES	TÄYDENTÄVÄ TIETÄMYS	ERITYISTIETÄMYS
Laadukas seksi		
- tietää, mitä on hyvä seksielämä: turvallisuus, hyvä olo, seksuaalinen nautinto - tietää, miten toimia sen hyväksi: päihteettömyys, seksuaalinen halu, ehkäisy	- tietää, millaisia ongelmia seksissä voi ilmetä - tietää keinoja ongelmien selvittämiseen	- hahmottaa seksin runsautta, miten paljon on tarpeeksi.
Lisäksi:	TARPEELLISTA...	HYÖDYLLISTÄ...
	- tutustua rutiininomaisiin seksuaaliterveystutkimuksiin - tutustua sukupuolitauti- ja lapsettomuustutkimuksiin - hahmottaa kauneusleikkausten vaikutus seksuaalisuuteen - tietää, miten ja miksi voi itse tutkia rintojaan tai kiveksiään - laatia oma seksuaaliterveyteen liittyvä tutkimus	- tutustua ihmisen seksuaalisuuden historiaan, kuten seksuaalisuuden ilmentämiseen, kauneusihanteisiin, seksuaalioikeuksien toteutumiseen, ehkäisykäyttöön, seurusteluun ja seksuaaliterveyden tutkimus- ja hoitomenetelmiin eri aikoina

Taulukko 3. Ydinainesanalyysi TE3 Terveys ja tutkimus –kurssin seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä.

Haasteita neljänten kurssiin

Koulukohtainen soveltava kurssi antaa mahdollisuuden edellisillä kursseilla käytyjen asioiden syventämiseen sekä uusien näkökulmien avaamiseen (Maijala 2009, 62 – 64). Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2008, 12 – 13) esittelemistä seksuaalisuuden ulottuvuuksista eettinen ja kulttuurinen ulottuvuus ovat haastavia monine näkökulmineen. Näkökulmien avaaminen onnistuu parhaiten ryhmässä pohtien ja opettajan johdolla. Lisäksi aihe vaatii runsaasti aikaa. Pohdinnan kohteita voisivat olla yksilön seksuaalisuus ja sen esiintuominen; saako ihminen todella olla oma itsensä ja miten esimerkiksi yhteiskunta määrää ihmistä tämän biologisen sukupuolen mukaan. Myös lisääntymiseen ja raskaudenkeskeyttämiseen liittyvää eettisyyttä tulisi pohtia opettajan johdolla. Entä millainen on yhteiskunnan arvostus seksuaalisuutta kohtaan? Miten se ilmenee?

Tänä päivänä Suomeen muuttaa melko paljon ulkomaalaisia. Toisaalta myös moni suomalaisista nuorista suuntaa ulkomaille vaihto-oppilaaksi tai töihin. Tieto eri kulttuurien vaikutuksista seksuaalisuusasioihin olisi ansiokasta. Esimerkiksi uskonto voi määrätä seurustelun kulkua sekä seksin harrastamiseen liittyviä asioita. Toisten kulttuurien tunteminen lisää myös suvaitsevaisuutta.

Kansainvälistymisen ohella myös luonnon hyvinvointi ja ilmastonmuutos ovat ajankohtaisia asioita, mikä on huomioitu muun muassa valtakunnallisen opetussuunnitelman aihekokonaisuuksissa. Seksuaalisuutta olisi hyödyllistä tarkastella lähemmin kestäväen kehityksen näkökulmasta. (Opetushallitus 2003, 26 – 27.) Miten esimerkiksi teemme ympäristöystävällisiä valintoja? Miten luonnon hyvinvointi vaikuttaa seksuaalisuuteemme? Millaisia vaikutuksia seksuaalisuutemme toteuttamisella on luonnon hyvinvointiin?

Soveltavalla kurssilla voidaan myös keskittyä ihmisen kokonaisvaltaiseen kehon ja mielen hyvinvointiin, jossa seksuaalisuus on merkittävä osa. Mitä ihmisen kunnossa pitäminen vaatii yksilöltä, yhteisöltä ja yhteiskunnalta? Miten eri tahojen tulisi toimia edistääkseen ihmisen seksuaalista hyvinvointia? Millaista seksuaaliterveyden epätasaista jakautumista Suomessa ja maailmalla on havaittavissa, mistä ilmiö johtuu ja mitä siitä seuraa?

8 POHDINTA

Tässä luvussa esitän omia ajatuksiani ja pohdintojani tutkimuksen tekemisestä. Tarkastelen myös tutkimukseni luotettavuutta. Lisäksi pohdin tutkimukseni tuloksia ja niistä tekemiäni johtopäätöksiä. Lopuksi esittelen tutkimuksen aikana heränneitä ideoita jatkotutkimusaiheista.

8.1 Tutkimustyön pohdintaa

Halu tutkia seksuaalikasvatuksen toteuttamista kumpuaa omasta menneisyydestäni. Elin nuoruuteni hämmentävintä aikaa 1990-luvun lamavuosien aikoihin, jolloin nuorten seksuaalikasvatus jäi monessa koulussa biologianopetuksen varaan. Vasta yliopistossa, osana terveystiedon opintoja, seksuaalikasvatusta opiskellessani, käsittelin ensimmäistä kertaa elämässäni tietoisesti omaa seksuaalisuuttani. Se oli erittäin vaikuttavaa, ja minua harmitti valtavasti, etten ollut aiemmin käynyt läpi vastaavia asioita. Koin, että olin jäänyt paljosta paitsi ja toivon, ettei vastaavaa tapahtuisi muille.

Olen opettanut terveystietoa lukiossa nyt neljä vuotta ja opetuksen myötä olen oppinut itsekin valtavasti. Koen seksuaalikasvatuksen paitsi erittäin merkittäväksi tehtäväksi, myös hieman epävarmaksi, ja sen tutkiminen osoittautui ajankohtaiseksi ja tarpeelliseksi. Tutkimuksen toteuttaminen päivätyön ohella on ollut aika ajoitin erittäin raskasta, mutta kaikenlainen selvitystyö, jota tämän tutkimuksen ohella olen suorittanut, on oleellisesti myös helpottanut opetustyötäni.

Muokkasin tutkimuskysymykset nopeasti tutkimukseeni sopiviksi. Teoreettisen taustan kerääminen ja kirjoittaminen vei paljon energiaa, sillä en voinut lainata teoksia suoraan yliopiston kirjastoista, koska minulla ei ole opiskelijakorttia. Turun yliopiston pääkirjastossa opukset eivät ole esillä luettavaksi, vaan ne pitää tilata ja lainata opiskelijakortilla. Jouduin useaan kertaan vaivaamaan yliopistolla opiskelevaa ystävääni ja sopimaan tapaamisiamme.

Aineiston keräämisessä tuli hieman kiire, mutta se oli aikataulullisesti pakko suorittaa ennen kesälomia, jotta sain käytettyä pitkän lomani aineiston analysointiin. Alun perin tavoitteenani oli saada tutkimus valmiiksi vuoden loppuun mennessä. Syksyllä työskentelyyn tuli kuitenkin pitkä tauko muiden opintojaksojen suorittamisen vuoksi. Vuoden lopulla aloin valmistella ydinainesanalyysin laadintaa, jonka koen olleen tutkimustyöni vaikein osa. Piirsin erilaisia käsittekarttoja, joihin sovittelin seksuaalisuuden eri aihepiirejä ja kirjoitin listoja

seksuaalisuusasioiden tärkeys- ja opetusjärjestyksestä. Kokosin käsitekartoista olennaisimmat asiat, ja muodostin niistä aihekokonaisuuksia kursseille. Aihekokonaisuuksien alle sijoitin listoista ydinaineokset sopivaksi katsomaani järjestykseen. Näihin lisäsin täydentävän tietämyksen ja erityistietämyksen aineksia, mikä oli melko haastavaa.

Tieto päivittyy jatkuvasti uusien tutkimustulosten myötä. Esimerkiksi vuosittain teetettävien Kouluterveyskyselyiden uusimmat tulokset saapuivat syksyllä aineiston analyysini aikoihin. Tämän vuoksi tiedot oli tarkistettava ja korjattava tutkimukseeni. Päivitystyö oli kuitenkin kaikin tavoin hyödyllistä, sillä sain kartutettua omia tietojani sekä herätettyä keskustelua opiskelijoiden kanssa uusia tuloksia tarkastellessani.

8.2 Luotettavuuden arviointia

Tutkimuksen teossa tulee pyrkiä tuottamaan mahdollisimman luotettavaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Kylmä & Juvakka 2007, 127). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden pohtiminen on olennaista koko tutkimuksen ajan (Eskola & Suoranta 1998, 18). Olenkin tässä tutkimuksessani pyrkinyt selkeään kuvaukseen tutkimuksen vaiheista ja perustelemaan tekemiäni valintoja, kuten esimerkiksi aiheen ja tutkittavien valintaa. Tutkimuksen merkitykselle olen esittänyt selkeät perustelut Johdanto-osuudessa. Myös seksuaalisuuden kokonaisvaltaisuuden olen tuonut esiin, ja perustellut laadullisen menetelmän käytön tutkimuksessa.

Kirjallisuuskatsaus on luotettava, sillä olen etsinyt tietoja useista eri lähteistä, lähinnä kotimaisesta kirjallisuudesta. Bildjuschkin ja Ruuhilahti (2008, 88 – 90) osoittavat, miten kulttuuri ja uskonto sekä lainsäädäntö vaikuttavat ihmisten seksuaalisuuteen ja näin ollen myös seksuaalikasvatukseen, joten näen nimenomaan suomalaisen lähdekirjallisuuden käytön oleellisena tutkimuksessani. Lähdemerkinnät olen tehnyt asiallisesti ja huolellisesti, jotta en esittäisi muiden kehittämiä teorioita omina ajatuksinani.

Aineiston keruun olen kuvannut tarkasti. Tutkittavien joukko oli tutkimuksessani pieni, niin kuin laadullisella otteella toteutettaville tutkimuksille on tyypillistä. Eskolan ja Suorannan (1998, 209) mukaan aineiston laatu korvaa määrän. Koen saaneeni laadukasta ja rikasta aineistoa. Jäin kuitenkin miettimään, olisivatko tutkimukseni tulokset ratkaisevasti muuttuneet useamman kyselyn tai

haastattelun myötä. Tämä on mahdollista. Olen kuitenkin esittänyt perusteluni tutkittavien ryhmän valinnalle.

Pienestä kyselyyn vastanneiden määrästä huolimatta sain vastauksia hyvin kaikkien aineryhmien opettajilta. Sainko sitten jotenkin ”parempia” vastauksia osin tuntemiltani opettajilta kuin jos olisin teettänyt kyselyn aivan tuntemattomilla opettajilla? Tähän en usko, sillä osallistuneiden opettajien vastaukset ovat kuitenkin samansuuntaisia kuin opetussuunnitelmista tekemäni havainnot. Lisäksi korostin vastaajille, että heidän henkilöllisyyttään ei tutkimusta lukiessa voi saada selville. Koin tuntemisen kuitenkin helpottaneen vastausten saantia, sillä erilaisia sähköpostikyselyitä saapuu opettajille vähintään kuukausittain, eikä kynnys jättää vastaamatta tuntemattomien viesteihin ole korkea.

Sähköpostikyselyn vastauksia lukiessani huomasin esimerkiksi kielten opettajien kohdalla hieman ristiriitaa. Yksi heistä vastasi kurssien aihepiirien sivuavan seksuaalisuutta useinkin, mikä varmasti toteutuu kaikissa kielissä. Toinen kieltenopettaja kuitenkin kertoi, ettei ole seksuaalisuutta tunneillaan käsitellyt ja kaksi opettajaa jätti kokonaan vastaamatta kyselyyn. Cacciatoren (2005a, 205) mukaan jokainen lasten ja nuorten kanssa tekemisissä oleva, on myös seksuaalikasvattaja välittäen muun muassa omia asenteitaan seksuaalisuutta kohtaan.

Opettajat olivat ilmeisesti ymmärtäneet käsitteen ”seksuaalikasvatus” kovin eri tavoin. Vaikka aavistin tämän ja käsitettä viestissä selvensinkin, eivät kaikki olleet ymmärtäneet sen laajuutta tai sitten he eivät osanneet tarkastella kriittisesti omaa opetustaan. Avaamalla seksuaalikasvatus – käsitettä kyselyssä, annoin kehukset käsitteelle, mikä saattoi myös kaventaa vastausten sisältöä. Koin kuitenkin käsitteen selventämisen positiiviseksi ja uskon, että näin vähensin vastaajien epävarmuutta ja sain useampia vastauksia kuin ilman käsitteen selventämistä.

Kyselyn vastausten analysointia helpotti omien ennako-oletuksieni esittäminen kappaleessa 6.1 Tutkimusmenetelmän valinta. Näin varmistin, etteivät omat ajatukseni sekoittuisi opettajien ääneen. Myös teemahaastattelun koen onnistuneeksi, sillä haastattelu oli avoin ja keskustelunomainen. Haastattelun teemat olivat sopivan väljiä ja sain vastaukset esittämiini kysymyksiin. Tuloksissa olen kuvannut realistisesti haastateltavan puhetta ja esittänyt tulkintojeni tueksi myös alkuperäislainauksia haastattelusta.

Eskolan ja Suorannan (1998, 201) mukaan tutkija on tutkimuksen keskeinen tutkimusväline. Tutkijan kädenjälki näkyy aina tutkimuksessa. Myös laatimani ydinainesanalyysit edustavat tekemiäni tulkintoja. Joku toinen tutkija saattaisi tehdä toisenlaisia tulkintoja ja laatia erilaisi analyysejä. Ydinainesanalyysiä laatiessani opetin lukiolaisille terveystiedon kursseja, joilla jonkin verran testasin ja muokkailin sen sisältöjä. Valmista analyysiä en kuitenkaan ole vielä sellaisenaan testannut. Olisi myös aiheellista saada kommentteja muilta opettajilta mallin toimivuudesta. Mallin muokkaaminen mahdollisimman päteväksi hyödyttäisi todennäköisesti useita terveystiedon opettajia.

8.3 Tutkimuksen tulosten pohdintaa

Kyselyyn vastanneiden opettajien kertomuksien perusteella lukiolaisten seksuaalikasvatusta tapahtuu vaihtelevasti eri oppiaineissa. Muutamat kyselyyn osallistuneet opettajat olivat oivaltaneet opiskelijoiden mielenkiinnon seksuaalisuusaiheita kohtaan. He kokivat asian tärkeäksi ja saattoivat keskustella aiheista paljonkin opiskelijoiden mielenkiinnon mukaan. Näkökulmat seksuaalisuuteen ovat eri aineiden opettajilla erilaiset, joten mahdollisuudet nuorten monipuoliseen kasvattamiseen ovat hyvät. Oletin lukion opettajien toteuttavan seksuaalikasvatusta vain muutamissa oppiaineissa, joten yllätyin positiivisesti aiheen melko monipuolisesta käsittelystä.

Opettajat kertoivat opiskelijaryhmän vaikuttavan suuresti asioiden esille ottamiseen ja keskustelun etenemiseen. Opetus tulee tapahtua nuorten ehdoilla. On turhaa opettaa asioita, joita nuoret eivät esimerkiksi aikaisempien tietojen takia kykene ymmärtämään. Opettajan tulee esittää opettavat asiat opetusryhmän kehitystason mukaisesti. Rönsyilemään lähtevät keskustelut kertovat opiskelijoiden ajattelevan ja ohjaavan keskustelua aiheisiin, jotka ovat lähellä heidän elämäntilannettaan. On eri asia opettaa asioita, joista toivoisimme nuorten olevan kiinnostuneita, kun opettaa asioita, joista nuoret kokevat tarvitsevansa lisätietoa. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 25; Tyrväinen 2009, 173 – 175.)

Opettajan tulee huomioida myös se, että jokainen opetusryhmä on erilainen. Lukiossa heterogeenisuus korostuu ja kussakin opetusryhmässä on nuoria, jotka eivät vastaa yleisiä odotuksia. Opettajalta vaaditaan valmiuksia tällaisten tilanteiden havaitsemiseen. Opettaja ei saisi esimerkiksi olettaa, että kaikki ryhmän jäsenet haluavat seurustella ja tehdä sen vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 67; Tyrväinen 2009, 172.)

Seksuaalikasvattajan tulee siis olla toimissaan ja puheissaan mahdollisimman neutraali.

Arvopohdintaa, asenteet, tiedot ja taidot

Kannaksen (2005, 33 – 34) mukaan terveystiedon opettaminen koostuu terveystiedoista ja -taidoista sekä asenteista ja arvostuksesta terveyttä kohtaan. Lukiossa opettajalla on parhaimmat mahdollisuudet vaikuttaa nimenomaan opiskelijan tietoihin, jotka ovat asenteiden ja taitojen pohjana. Tässä tutkimuksessa olenkin keskittynyt nimenomaan opiskelijoiden tietojen kartuttamiseen. Terveystiedon tavoitteena on kuitenkin edistää terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta tukevaa osaamista, terveyttä koskevaa arvopohdintaa unohtamatta (Opetushallitus 2003, 210). Nuorten auktoriteetti on yleensä kaveriporukka (Aalberg & Siimes 2007, 71), joten opettajan vaikuttaminen nuorten asenteisiin on työlästä. Pedagogisesti taitavalla ja opiskelijansa tuntevalla opettajalla on kuitenkin tähän mahdollisuus (Tyrväinen 2009, 172).

Tästä huolimatta Kannaksen, Peltosen ja Airan (2009, 42 – 43, 54 – 56) mukaan lukion terveystiedonopettajat uskovat, että he pystyvät vaikuttamaan opiskelijoiden terveysvalintoihin, sillä aine on nuoria lähellä oleva, kiinnostava ja haasteellinen. Kouluterveyskyselyn (2009b) mukaan terveystiedon opetuksen aiheet kiinnostavat lukio-opiskelijoita. Lähes 90 % kokee oppineensa hyödyllisiä asioita terveydestä ja melkein yhtä usean nuoren opetus on saanut miettimään omaa terveyttään. Lähes saman verran mieltää saaneen taitoja ja lisää valmiuksia huolehtiakseen terveydestään. Reilusti yli puolet lukiolaisista on pohtinut terveyttä laajemmin yhteiskunnassa.

Nuorille tulisi taata seksuaaliasioiden perustiedot etenkin hedelmällisyyteen ja kehoon liittyen ja laajentaa niitä koskemaan nuorten oikeuksia, vastuuta ja vuorovaikutustaitoja. Eettinen pohdinta ja käytännön taitojen harjoittaminen ovat myös tärkeitä. (Kontula ym. 2001, 99 – 100.) Lukioikäisille nuorille tulisi opettaa riskikäyttäytymisen ehkäisyä muun muassa tiedon välittämisen ja nuoren itsetunnon tukemisen kautta. Nuorten tulisi tiedostaa, että heillä on mahdollisuus itsenäisiin, tietoon perustuviin päätöksiin omassa seksuaaliterveydessään. Heille tulisi selvittää matalan kynnyksen seksuaaliterveyspalvelujen sekä ehkäisymenetelmien saatavuus. Lisäksi nuoret kaipaavat tietoa seurustelusta, seksistä, ehkäisystä ja itsensä suojaamisesta, tasa-arvosta, vastuusta ja vanhemmuudesta. (Cacciatore 2006b, 429.) Erityistä huomiota tulisi myös kiinnittää nuorten seksuaalisuuden kehittymiseen ja itsemääräämisoikeuden hahmottamiseen mediakriittisyyttä unohtamatta (Liinamo 2005a, 30).

Nuorten kiinnostuksen hyödyntäminen

Seksuaalisuus kiinnostaa nuoria ja sitä tulisi hyödyntää eri oppiaineissa. Seksuaalisen näkökulman liittäminen eri aineiden opetukseen mahdollistaa monipuolisen ja jatkuvan seksuaalikasvatuksen toteuttamisen. Pienissä erissä toteutuva tietojen ja valmiuksien kartuttaminen saa seksuaalisuuden myös kuulumaan luonnolliseksi osaksi elämää. Tällöin sitä ei koettaisi noloksi tai salailtavaksi asiaksi, kuten vielä tänäkin päivänä saatetaan tehdä (Cacciatore 2006a, 216 – 217).

Toisaalta seksuaalinen näkökulma saattaa lisätä opiskelijan tunnetta elämänläheisestä oppiaineesta. Muuten kaukaisilta tuntuvat oppisisällöt saattavat muokkautua elämään kuuluviksi ja tarpeellisiksi. Esimerkiksi matematiikan diagrammien aiheet voisivat olla nuoriin vetoavia, kuten esimerkiksi ”klamydian sairastaneet lukiolaiset”. Tällöin nuoret kartuttaisivat matemaattisten tietojen ohella myös seksuaaliterveystietoja. Seksuaalisuusaiheiden käsitteleminen eri oppiaineissa saattaa herättää opiskelijan mielenkiinnon muuten tylsäksi kokemaansa oppiaineeseen.

Yhteistyö

Terveystieto on luonteeltaan monitieteinen, joten terveyteen liittyvien asioiden käsitteleminen eri näkökulmista on vaativaa ja aikaavievää (Maijala 2009, 62 – 64). Lukion terveystiedon opettajat kaipaisivatkin enemmän oppitunteja laajojen sisältöjen opetukseen (Kannas, Peltonen & Aira 2009, 39 – 43.). Omassa työssänikin olen havainnut, että opetettavaa ainesta on runsaasti, mutta käytettävissä olevaa aikaa vähän. Lisäksi opiskelijat ovat kiinnostuneita oppiaineesta ja monista aiheista riittäisi keskusteltavaa vaikka kokonaiseksi kurssiksi.

Eri aineiden opettajien kanssa toteutettava yhteistyö tehostaisi ajankäyttöä. Varsinkin reaaliaineiden opettajien tulisi kartoittaa oppiaineitaan yhdistäviä aihealueita ja selvittää toisilleen oman opetuksensa toteuttamista. Näin voidaan välttää samojen asioiden päällekkäisopetusta. Onnistunut yhteistyö pohjautuu kuitenkin toisen työn arvostamiselle (Hautamäki 2009, 146). Kannaksen, Peltosen ja Airan tutkimuksen (2009, 39) mukaan kolmasosa terveystiedon opettajista kokee, että muiden aineiden opettajat eivät arvosta terveystietoa. Saman tutkimuksen mukaan puolet lukion terveystiedon opettajista toimii yhteistyössä terveydenhoitajan kanssa (Kannas, Peltonen & Aira 2009, 31). Hautamäen (2009, 146) mukaan tällainen yhteistyö mahdollistaa muun muassa ajankohtaisten tietojen ja ajatusten jakamisen sekä uuden tiedon hankinnan ja vinkkejä opetukseen ja neuvontaan sekä materiaalien käyttöön.

Terveystiedon arvostuksen lisääminen

Terveystieto on uusi oppiaine, joka vielä hakee muotoaan. Se tarjoaa hyvän elämän oppeja ehkä enemmän kuin mikään muu oppiaine lukiossa. Tämän vuoksi sen arvostusta tulisi nostaa entisestään. Kannaksen, Peltosen ja Airan (2009, 17 – 18) mukaan opiskelijoiden arvostus näkyy aineen suosiossa; lähes 12 000 opiskelijaa osallistui terveystiedon ylioppilaskokeeseen keväällä 2009. Myös Kouluterveyskyselyn (2009b) mukaan joka kolmannes lukiolainen ilmoittaa terveystiedon olevan mieluinen oppiaine. Onko suosion takana todella oppiaineen käytännönläheisyys vai uutuuden viehätys?

Karvosen tutkimuksen (2009) perusteella terveystiedon suosio perustuu nuorten käsitykseen aineen helppoudesta. Karvosen haastattelemat yksitoista lukio-opiskelijaa pitivät yleisesti terveystietoa helppona vaihtoehtona reaalikokeessa, koska ylioppilaskirjoituksia varten on luettavana vain kolme kurssia ja jo yhden kurssin opiskeltuaan pääsee kirjoittamaan. Myös terveystiedon sisällöt koetaan helpoiksi ja itsestään selviksi. Haastateltujen nuorten mukaan monet opiskelijat ovat saaneet kurseista hyviä arvosanoja vähäisellä opiskelulla. (Karvonen 2009, 33.) Tosin Kouluterveyskyselyn (2009b) mukaan lähes joka viides opiskelijoista mieltää terveystiedontunneilla käsiteltävät asiat vaikeiksi.

Kontulan (2006, 29 – 35) mukaan tämän päivän trendejä ovat sukupuolten samankaltaistuminen seksuaaliasioissa sekä kiireisen elämäntavan ja psyykkisten paineiden aikaansaama rakkaussuhteiden solmimattomuus. Kiireinen ja tehokas yhteiskunta ja elämäntahti ovat tuoneet mukanaan stressiä, ilottomuutta ja yksinäisyyttä, mikä tuo ongelmia myös seksuaalielämään (Haavio-Mannila, Kontula & Kuusi 2001, 8 – 11). Nämä eivät voi olla näkymättä myöskään nuorten elämässä, joten niiden käsittelyä esimerkiksi lukion terveystiedossa ei voi väheksyä.

Myös yhteiskunnalliset säästötoimenpiteet näkyvät ja tuntuvat koulumaailmassa. Kuntien talousahdingossa lukioilla ei välttämättä ole resursseja järjestää koulukohtaisia syventäviä kursseja. Lisäkurssia ei välttämättä katsota tarpeelliseksi aineessa, johon valtakunnallisesti on laadittu vain kolme kurssia. Kannaksen, Peltosen ja Airan (2009, 48 – 49) tutkimuksen mukaan vajaa kolmasosa opettajista on pitänyt terveystiedon kertauskurssin. Oppiaineen arvostus ja terveyden kulttuurin rakentaminen lukioihin voisi muuttaa asiaa. Aluksi voisi kokeilla neljännen kurssin suosiota tarjoamalla sitä etäkurssin muodossa internetissä.

Ajatuksia ydinainesanalyyseistä

Ydinainesanalyysit seksuaaliterveyteen liittyvistä sisällöistä lukion terveystiedon kursseille sisältävät paljon asiaa. Tarkoitukseni olikin tehdä mahdollisimman kattavat analyysit, sillä Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2008, 79, 106 – 107) mukaan monipuolisen seksuaalikasvatuksen saaminen kuuluu ihmisen perusoikeuksiin ja sen tulisi jatkua läpi elämän ja nuorella tulisi olla tarpeeksi tilaa ja aikaa pohtia omaa seksuaalisuuttaan useaan kertaan. Sijoitin analyysihin opiskelijan pohdintaa omasta seksuaalisuudestaan kahdelle ensimmäiselle kurssille. Edellä mainitun yhteistyön turvin pohdintaa ja opiskelijan omaa seksuaalisuutta tukevia aiheita voi käsitellä monissa eri oppiaineissa.

Hämmennyin ensin hieman haastateltavan mainitseman hyvän seksielämän pohtimisesta lukiolaisten kanssa. Onko tällainen varmasti soveliasta? Tulee kuitenkin huomioida, että seksillä tarkoitetaan paljon muutakin kuin yhdyntää, toisin kuin puhekielessä on totuttu. Yhdynnässäkin on Kouluterveyskyselyn (2009a) mukaan ollut noin 40 % lukiolaisista. Merkittävälle osalle aihe on siis erittäin ajankohtainen. Niille opiskelijoille, jotka eivät vielä yhdyntää ole kokeneet, tieto tulee ennakoivasti eli järkevästi. Asioita tulisi käsitellä ennen kuin nuori kokee niitä kantapään kautta. Lisäksi kuluvana keväänä (2010) seksivälaineet ilmestyivät markettien hyllyille, mikä vapauttanee entisestään seksuaalisuudesta ja seksistä puhumista.

Lukion terveystiedon kursseilla käytettävissä oleva aika riittää ydinainesten ja osin täydentävien tietämysten käsittelemiseen. Täydentävä tietämys –sarakkeen sisältöihin liittyviä tehtäviä voi antaa opiskelijoille kotitehtäviksi. Erityistietämys-sarakkeen sisältöjä voi hyödyntää opetuksen eriyttämisessä. Ydinainesanalyysia laatiessa aihekokonaisuuksien syventäminen onnistui kohtuullisen helposti, mutta sisältöjen syventäminen aiheiden sisällä oli huomattavasti vaikeampaa. Karjalaisen ym. (2003, 78) esittelemä periaate, jossa uusi ydinaines rakentuu edellisen kurssin täydentävästä tietämyksestä, ei laatimassani analyysissa toteudu.

8.4 Ehdotuksia jatkotutkimusaiheiksi

Asenteisiin vaikuttaminen ja taitojen kartuttaminen vaatii opettajalta monipuolisten opetusmenetelmien käyttämistä. Jatkotutkimusta olisikin hyödyllistä tehdä **lukion seksuaalikasvatuksessa käytettävistä opetusmenetelmistä**. Millaisilla menetelmillä pystytään vaikuttamaan nuorten asenteisiin? Mitä taitojen opettaminen vaatii opettajalta ja mitä niiden

oppiminen nuorelta? Bildjuschkin ja Ruuhilahti (2008, 31) kannattavat nimenomaan toiminnallisia menetelmiä, jotka mahdollistavat moninaisen tiedon siirtämisen käytännön tasolle, jolloin tiedon omaksuminen tehostuu. Terveystiedossa laajojen sisältöjen opettamiseen on käytettävissä vähän aikaa, joten toiminnallisten menetelmien käyttäminen ei aina ole mahdollista. Nuoret myös oppivat kovin eri tavoin. Opetusmentelmien valinnassa opettajan tulisi hyödyntää oppilaantuntemustaan ja pedagogista osaamistaan (Tyrväinen 2009, 172).

Eri aineiden opettajien välinen arvostus ja toteutuva yhteistyö olisivat mielenkiintoisia tutkimuksen kohteita. Erityisesti reaaliaineiden opettajien välinen yhteistyö lukiossa olisi tärkeää. Kuinka yleistä yhteistyö on ja missä muodossa sitä tehdään? Terveystiedon opettajan ja terveydenhoitajan välistä yhteistyötä on jonkun verran tutkittu (esimerkiksi Hautamäki 2009), mutta entä **yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa?** Yhteistyö muiden lukioiden, ammattikoulun, ammattikorkeakoulun, yliopiston, terveydenhuollon tai yksityisten yritysten kanssa olisi hedelmällistä. Millaisia mahdollisuuksia tällaisen toteuttamiseen on?

Millainen on lukion **opiskelijoiden näkökulma seksuaalikasvatukseen?** Mitä asioita lukioikäiset nuoret itse kokevat ajankohtaisiksi? Poikkeavatko nuorten ajankohtaisiksi kokemat seksuaalisuusaiheet merkittävästi opettajien tekemistä vastaavista arvioista? Järvinen (2007) tutki lukioikäisten nuorten ajatuksia yläkoulun seksuaaliopetuksesta. Tulisiko vastaavaa ideaa hyödyntää ja selvittää lukion päättäneiden nuorten ajatuksia lukion seksuaaliopetuksesta?

”Uutena oppiaineena terveystieto tarvitsee tutkivia ja kehittäviä opettajia, jotka osallistuvat yleiseen keskusteluun, kirjoittavat ja kouluttavat omaa osaamistaan myös muille” (Tyrväinen 2009, 179). Toivon, että tutkimukseni herättää ajatuksia ja edistää mahdollisimman monen ihmisen terveyttä. Kuten olen jo useaan kertaan todennut, ihminen tarvitsee seksuaalikasvatusta läpi elämän. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa erilaisilla oppilaitoksilla on merkittävä rooli, mutta mitä tapahtuu opiskelun jälkeen? Miten seksuaalikasvatus saadaan elämän mittaiseksi? Miten **aikuisten ja iäkkäiden seksuaalikasvatusta** toteutetaan?

9 LÄHTEET

Aalberg, V. & Siimes, M.A. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Nemo.

Aaltola, J. & Valli, R. 2007a. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS-Kustannus Oy.

Aaltola, J. & Valli, R. 2007b. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-Kustannus Oy.

Bildjuschkin, K. & Malmberg, A. 2000. Kerro meille seksistä. Nuorten seksuaalikasvatus. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2008. Seksiä vaatteet päällä. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Brandt, P., Korteniemi-Poikela, E., Cacciatore, R. & Huovinen, M. 2009. Hei beibi, mä oon tulta! Nuoren oma seksikirja. 2. painos. Porvoo: WSOY.

Cacciatore, R. 2005. Seksuaalisuus – etu vai haitta koulutyölle? Teoksessa L. Kannas & H. Tyrväinen (toim.) Virikkeitä terveystiedon opetukseen. Jyväskylän yliopisto. Terveiden edistämisen tutkimuskeskus, 147 – 188.

Cacciatore, R. 2006a. Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa D. Apter, L. Väisälä & K. Kaimola (toim.) Seksuaalisuus. Duodecim. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 205 – 225.

Cacciatore, R. 2006b. Lapsen ja nuoren normaali kehitys sekä huolestuttava seksuaalinen kehitys. Teoksessa D. Apter, L. Väisälä & K. Kaimola (toim.) Seksuaalisuus. Duodecim. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 426 - 431.

Cowie, H., Boardman C., Dawkins, J. & Dawn, J. 2004. Emotional Health and Well-Being. A Practical Guide for Schools. London: Paul Chapman Publishing.

Craig, G.J. 1989. Human Development. 5. painos. New Jersey: Prentice-Hall.

Currie, C., Gabbainn, S.N., Godeau, E., Roberts, C., Smith, R., Currie, D., Pickett, W., Richter, M., Morgan, A. & Barnekow, V. 2008. HBSC. Inequalities in Young People's Health: Health Behaviour in School-aged Children. International Report from the 2005/2006 Survey. Health Policy for Children and Adolescents, no. 5. Copenhagen. Viitattu 18.4.2009. <http://www.euro.who.int/Document/E91416.pdf>

Erikson, E.H. 1994. Identity. Youth and Crisis. 2. uusittu painos. New York: W.W. Norton & Company.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Gissler, M. 2009. Nuorten seksitaudit ja raskaudet. Terveystiedon aikakauslehti. 42 (4 – 5), 26 – 28.

Greenberg, J.S., Bruess, C.E. & Mullen, K.D. 1993. Sexuality – Insights and Issues. 3. painos. Dubuque: Brown & Benchmark.

Haavio-Mannila, E., Kontula, O. & Kuusi, E. 2001. Trends in Sexual Life. Measured by National Sex Surveys in Finland in 1971, 1992 and 1999, and a Comparison to a Sex Survey in St. Petersburg in 1996. The Population Research Institute, The Family Federation of Finland. Working Papers E 10/2001.

Hautamäki, R-M. 2009. Kouluterveydenhoitajan ja terveystiedon opettajan välinen yhteistyö. Teoksessa E. Jeronen, R. Välimaa, H. Tyrväinen & H. Majjala (toim.) Terveystietoa oppimaan ja opettamaan. Jyväskylän yliopisto. Terveystiedon tutkimuskeskus. Julkaisuja 4, 146 – 152.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.

Hirvonen, E., Koponen, P. & Hakulinen, T. 2002. Yksilö, perhe ja yhteisö muutoksessa: näkökohtia terveyteen. Teoksessa A-M Pietilä, T. Hakulinen, E. Hirvonen, P. Koponen, E-M. Salminen & K. Sirola (toim.) Terveystiedon tutkimuskeskus. Uudistuvat työmenetelmät. Juva: WSOY. 35 – 61.

Ihmisoikeudet.net. 2010. Oppia ihmisyydestä. Seksuaalioikeudet. Viitattu 8.5.2010.
<http://www.ihmisoikeudet.net/seksuaalioikeudet>

Ilmonen, T. 2006. Seksuaalineuvonta. Teoksessa: D. Apter, L. Väisälä, & K. Kaimola Seksuaalisuus. Duodecim. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 41 – 59.

Ilmonen, T. & Nissinen, J. 2006. Sanasto. Teoksessa D. Apter, L. Väisälä, & K. Kaimola (toim.) Seksuaalisuus. Duodecim. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 432 - 457.

Juvakka, E. & Kalkkinen, P. 1998. Avoimena seksuaaliseen kasvuun. Juva: Wsoy.

Järvinen, S. 2007. Seksuaaliopetus yläkoulussa: mitä, milloin ja miten – Lukion 2. ja 3. luokan oppilaiden ajatuksia seksuaalisuudesta ja sen opetuksesta yläkoulussa. Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.

Kannas, L. 1992. Terveyskasvatus tutkimus- ja koulutusalanä sekä arjen käytäntönä. Aikuiskasvatus 12, 68 – 76.

Kannas, L. 2005. Terveystieto-oppiaineen pedagogisia lähtökohtia. Teoksessa H. Peltonen & L. Kannas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Opetushallitus. Helsinki, 9 – 36.

Kannas, L., Peltonen, H. & Aira, T. 2009. (toim.) Elämää vai ylioppilaskirjoituksia varten? – Lukion opettajien käsityksiä ja kokemuksia terveystiedon opetuksesta. Terveystiedon kehittämiskeskus osa II. Helsinki: Opetushallitus.

Karjalainen, A., Jaakkola, E., Alha, K. & Lapinlampi, T. 2003. Opetussuunnitelman laatiminen. Teoksessa A. Karjalainen (toim.) Akateeminen opetussuunnitelmatyö. Oulun yliopisto, Opetuksen kehittämisyksikkö, 56 – 86. Viitattu 25.4.2009. <http://www oulu.fi/w5w/tyokalut/akatops305.pdf>.

Karvonen, L. 2009. Terveystieto reaaliaineena – abiturienttien kokemuksia. LIITO. Liikunnan ja Terveystiedon Opettaja (2), 33 – 34.

Kepler-Uotinen, K., Hämäläinen, E. & Välimaa, R. 2009. Terveystiedon opetuksen suunnittelu. Teoksessa E. Jeronen, R. Välimaa, H. Tyrväinen & H. Maijala (toim.) Terveystietoa oppimaan ja opettamaan. Jyväskylän yliopisto. Terveystiedon tutkimuskeskus. Julkaisuja 4, 73 – 93.

Kinnunen, S. 2001. Tytöt, pojat ja seksi. Kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Kognitiotiede, Psykologian laitos, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Mikä on ydinainesanalyysi? Viitattu 7.1.2010.

<http://www.helsinki.fi/kognitiotiede/ydinainesanalyysi/index.htm>

Kontula, O., Aaltonen, U-M., Björklund, T. & Lähdesmäki, S.O. 1991. Seksistä – kuinka puhua nuorille? Keuruu: Otava.

Kontula, O. & Kosonen, K. 1994. Seksiä lehtien sivuilla. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Kontula, O., Cacciatore, R., Apter, D., Bildjuschkin, K., Törhönen, M., Koski, S. & Tiilo, L. 2001. Koululaisten tiedot seksuaaliterveydestä. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E11/2001. Helsinki.

Kontula, O. 2006. Suomalaisten seksuaalikulttuuri. Teoksessa: D. Apter, L. Väisälä & K. Kaimola (toim.) Seksuaalisuus. Duodecim. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 27 – 37.

Kontula, O. & Meriläinen, H. 2007. Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E26/2007.

Kontula, O. 2008. Halu & intohimo. Tietoa suomalaisesta seksistä. Keuruu: Otava ja Väestöliitto.

Koponen, P., Hakulinen, T. & Pietilä, A-M. 2002. Asiakas ja terveystiedot. Teoksessa A-M Pietilä, T. Hakulinen, E. Hirvonen, P. Koponen, E-M. Salminen & K. Sirola (toim.) Terveystiedon edistäminen. Uudistuvat työmenetelmät. Juva: WSOY, 78 – 130.

Korhonen, J., Kopra, A., Tuominen, P. & Wahlroos, L. 2002. Terveystiedon koulukohtainen opetussuunnitelma. Virikemateriaalia esikoulua, peruskoulua, lukiota ja ammatillisia oppilaitoksia varten. Terveys ry selvityksiä 2. Jyväskylä: Terveys ry.

Kouluterveyskysely 2009a. Viitattu 20.2.2010.

<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2009/seksuaaliterveys2009.htm>

Kouluterveyskysely 2009b. Viitattu 28.3.2010.

<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2009/terveysopetus2009.htm>

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Liinamo, A. 2005a. Artikkelissa Pakkanen, I. Tieto lisää nuorten vastuullisuutta. Tavoitteena monikanavainen seksuaalikasvatus. Promo 39, 30.

Liinamo A. 2005b. Suomalaisnuorten seksuaalikasvatus ja seksuaaliterveystiedot oppilaan ja koulun näkökulmasta. Arviointia terveyden edistämisen viitekehyksessä. Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja Terveystieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 12.4.2009.

<http://dissertations.jyu.fi/studsport/951392176X.pdf>

Liinamo A., Jokinen M. & Varstala S. 2009. Seksuaalikasvatuksen kehittämishanke. Viitattu 30.6.2009 <http://www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,1329,1529,57205>.

Maijala, H. 2009. Terveystiedon opetussuunnitelma. Teoksessa E. Jeronen, R. Välimaa, H. Tyrväinen & H. Maijala (toim.) Terveystietoa oppimaan ja opettamaan. Jyväskylän yliopisto. Terveyden edistämisen tutkimuskeskus. Julkaisuja 4, 55 – 72.

Opetushallitus. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Viitattu 1.3.2009.

http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/lops_uusi.pdf

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Viitattu 1.3. 2009.

http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf

O'Sullivan, L.F., Udell, W. & Patel, V.L. 2006. Young Urban Adults' Heterosexual Risk Encounters and Perceived Risk and Safety: A Structured Diary Story. *The Journal of Sex Research* 43, 343 – 351. Viitattu 16.1.2010. http://www.sexscience.org/uploads/media/JSR_43-4_OSullivan_1.pdf

Palo, J. & Palo, L-M. 2004. Rakkaudesta seksiin. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Peltonen, H. 2005. Terveystiedon opetusta ohjaava lainsäädäntö ja opetussuunnitelman perusteet. Teoksessa H. Peltonen & L. Kannas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Opetushallitus. Helsinki, 37 – 52.

Ross, J., Godeau, E. & Dias S. 2004. Sexual Health. Teoksessa: Currie, C., Roberts, C. Morgan A. ym. (toim.) Young people's health in context. Health Behavior in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey. *Health Policy for Children and Adolescents*, No. 4, WHO Europe, 153 – 160. <http://www.euro.who.int/Document/e82923.pdf>. Viitattu 31.3.2009.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen. Toimintaohjelma 2007 – 2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:17. Viitattu 12.5.2009. <http://pre20090115.stm.fi/pr1180335140613/passthru.pdf>.

Stakes 2008. Raskaudenkeskeytykset ja sterilisoinnit 2007. Tilastotiedote 27/2008. Viitattu 12.5.2009. http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/Tt27_08.pdf.

Tartuntataudit Suomessa 2007. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B, 10/2008. Helsinki. Viitattu 12.5.2009. http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/julkaisusarja_b/2008/2008b10.pdf.

Tiitinen, A. 2010. Lapsettomuus. Lääkärikirja Duodecim. Terveyskirjasto. Viitattu 28.3.2010. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00151

Tilastokeskus. 2009. Lukiokoulutuksen opiskelijat 1999 – 2007. Viitattu 13.5.2009. http://www.stat.fi/til/lop2007/lop_2007_2008-06-16_tau_002.html.

Tones, K. & Green, J. 2004. Health Promotion. Planning and Strategies. London: SAGE Publications.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuotantotalouden laitos, Informaatio- ja luonnontieteiden tiedekunta, Teknillinen korkeakoulu. Ydinainesanalyysi (kurssin sisältömäärittely). Viitattu 7.1.2010.

http://tuta.tkk.fi/fi/opinnot/opettajille/kurssien_mitoitus_ja_ydinainesanalyysi/

Tyrväinen, H. 2005. Opetussuunnitelmasta oppitunniksi. Teoksessa L. Kannas & H. Tyrväinen (toim.) Virikkeitä terveystiedon opetukseen. Terveystieteen tutkimuskeskus. Jyväskylän yliopisto, 51 – 64.

Tyrväinen, H. 2009. Terveystiedon opettajan osaaminen ja ammatillinen kehitys. Teoksessa E. Jeronen, R. Välimaa, H. Tyrväinen & H. Majjala (toim.) Terveystietoa oppimaan ja opettamaan. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen tutkimuskeskus. Julkaisuja 4, 169 – 184.

Weeks, J. 1985. Sexuality and Its Discontents. Meanings, Myths & Modern Sexualities. London: Routledge & Kegan Paul.

Vertio, H. 2003. Terveystieteen edistäminen. Jyväskylä: Tammi.

Välimaa, R. 2004. Terveystieto ja seksuaaliopetus – haaste oppilaan ja opettajan oppimiselle. Teoksessa E. Kosunen & M. Ritamo (toim.) Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Stakes, Raportteja 282. Helsinki, 137 - 146.

LIITE 1: Sähköpostiviesti opettajille

Hei arvon kollegani,
suoritan tässä työn ohessa terveystieteiden syventäviä opintoja, joihin kuuluu mm. gradutasoisen sivulaudatur-työn tekeminen. Tutkimukseni aihe on lukiolaisten seksuaalikasvatus. Pysin selvittämään, millaista seksuaalikasvatusta nuoret lukiokoulutuksessa saavat ja millaista seksuaalikasvatusta heidän olisi hyvä saada. Jälkimmäisen kysymyksen selvittämiseksi haastattelen erästä seksuaalikasvatuksen asiantuntijaa, mutta tuon ensimmäisen kohdan selvittämiseen tarvitsisin Sinun apuasi.

Yksi tärkeimmistä seksuaalikasvatuksen tavoitteista on nuoren itsetunnon vahvistaminen, mitä tapahtuu usein tiedostamatta, varsinkin taito- ja taideaineissa. Lisäksi monet eri oppiaineissa opetetavat tiedot ja taidot tukevat seksuaalisuuden kehittymistä. Tässä tutkimuksessa huomioin kuitenkin vain tiedostetusti annettua seksuaalikasvatusta, jonka tavoitteena on ollut lisätä opiskelijoiden seksuaalitietoutta.

Mieti lähinnä kuluva lukuvuotta 2008 - 09. Jos olet opetuksessasi käsitellyt jotain alla olevista aiheista, pyydän sinua vastaamaan lyhyesti näin sähköpostin välityksellä lopussa oleviin kysymyksiin 1 - 3. Sinun ei ole tarvinnut tehdä mitään ihmeellistä, vaan vaatimattomatkin teot huomioidaan. Toisaalta sinun ei myöskään tarvitse keksiä mitään. Vastaathan torstaihin 30.4. mennessä. Jos et koe antaneesi seksuaalikasvatusta lukiolaisille, kiittää kuitenkin tämä viesti luetuksi. Käsittelemme kaikki vastaukset ehdottoman luottamuksellisesti; vastaajien henkilötietoja ei tule näkymään tutkimuksessa, ei myöskään lukion nimeä.

Seksuaalikasvatuksen aiheita:

Seksuaalisuus

- esim. seksuaalisuuden käsitteen avaaminen, seksuaalisen suuntautumisen muodot

Ihmisen keho

- esim. anatomia, hormonit, murrosiän kehitys

Seurustelu

- esim. parisuhde, vuorovaikutus

Seksi ja yhdyntä

- esim. raskauden ehkäisy, sukupuolitaudit ja niiden ehkäisy

Perheen perustaminen

- esim. perhesuunnittelu, hedelmöitys, raskaus, synnytys, lapsettomuus

Seksuaalinen väkivalta

- esim. painostus, väkivallan muodot, väkivallan tunnistaminen

Arvot ja oikeudet

- esim. käyttäytyminen, suvaitsevaisuus, eri kulttuurit

Kysymykset:

1. Mitä yllämainittuja aiheita (tai aihetta) olet oppiaineessasi/-aineissasi käsitellyt?
2. Millaisia opetusmenetelmiä aiheiden/aiheen käsittelyssä olet käyttänyt?
3. Kuinka paljon aikaa kurssista olet käyttänyt aiheiden/aiheen käsittelyyn?

Kiitos vaivannäöstäsi!

Jenni Koskinen

LIITE 2: Teemahaastattelun runko

Haastateltavan taustatiedot

- nimi, ikä, ammatti, työkokemus

Seksuaalisuus

- seksuaalisuuden käsitteen avaaminen, seksuaalisen suuntautumisen muodot

Ihmisen keho

- anatomia, hormonit, murrosiän kehitys

Seurustelu

- parisuhde, vuorovaikutus

Seksi ja yhdyntä

- raskauden ehkäisy
- sukupuolitaudit ja niiden ehkäisy

Perheen perustaminen

- perhesuunnittelu
- hedelmöitys, raskaus, synnytys
- lapsettomuus

Seksuaalinen väkivalta

- painostus, väkivallan muodot, väkivallan tunnistaminen

Arvot ja oikeudet

- käyttäytyminen, suvaitsevaisuus, eri kulttuurit